

A | Ω

keresztyén igazság

az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

.....
Új folyam 97. szám

2013. 1. szám

tartalom

igehirdetés

Tubán József: Íme, az ember! / 1

lutheri teológiáról mindenkinek

Véghelyi Antal: Luther az egyház ismertetőjeleiről, 2. rész / 5

emlékezünk

id. Magassy Sándor: Igeértés és igehirdetés ajándéka és felelőssége / 7

Luther-konferencia

Hafenscher Károly: Az imádkozó Luther / 10

Véghelyi Antal: A félreértett Luther;

Bűnbánat – bűnbocsánat – úrvacsora / 20

könyvismertetés

Fabiny Tamás: Isten evangéliuma nem tűri a maszkokat / 33

Giczi Zsolt: *Egyházfő viharban és árnyékban* című könyv

bemutatása / 36

tartalmi összesítők / 40

Folyóiratunk ezen számának megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

keresztyén igazság Az Ordass Lajos Alapítvány negyedévi folyóirata

Független evangélikus teológiai és kritikai lap

Új folyam 97. szám – 2013. 1. szám

Szerkesztette a Szerkesztőbizottság megbízásából: Isó Dorottya

A szerkesztőbizottság tagjai: Cserhátiné Szabó Izabella, Isó Dorottya, Ittész János, Jankovits Béla, Kovács László, Tubán József

Felelős kiadó: ifj. Zászkaliczky Pál

Kiadóhivatal: 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Tördelőszerkesztő: Erdészné Kárpáti Judit

Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém **Felelős vezető:** Szatmáry Attila
HU ISSN 0865-2163 – Törzsszám: 1996/320 – Eng.szám: III./E1/20/1989

Íme, az ember!¹

Akkor Pilátus elvitette Jézust, és megkorbácsoltatta. A katonák tövisből koronát fontak, a fejére tették, és bíborruhát adtak rá; oda járultak hozzá, és ezt mondták: „Üdvözlégy, zsidók királya!” – és arcul ütötték. Pilátus ismét kiment az épület elé, és így szólt hozzájuk: „Íme, kihozom őt nektek. Tudjátok meg, hogy semmiféle bűnt nem találok benne.” Ekkor kijött Jézus az épület elé, rajta volt a töviskorona és a bíborruha. Pilátus így szólt hozzájuk: „Íme, az ember!” Amint meglátták Jézust a főpapok és a szolgák, így kiáltoztak: „Feszítsd meg, feszítsd meg!” Pilátus pedig ezt mondta nekik: „Vegyétek át ti, és feszítsétek meg, mert én nem találok bűnösnek.” A zsidók így válaszoltak neki: „Nekünk törvényünk van, és a törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát.” (Jn 19,1–7)

Kedves Testvéreim az Úr Jézus Krisztusban itt, a csornai templomban és a rádiókészülékek mellett határainkon innen és túl!

Igazán drámai kép tárul elénk nagypéntek ünnepén. Megtépázva, kigúnyolva, megkorbácsolva, kiszolgáltatva a katonáknak meg a tömeg gyűlölködésének áll a názáreti Jézus a római helytartó palotájának erkélyén. Művészi ecsetvonások, költők szavai, zeneszerzők képzelete, filmrendezők fantáziája számtalanszor örökítette meg a jelenetet az elmúlt két évezredben.

Nincs ennél reménytelenebb, vesztesebb helyzet a világon.

Íme, az ember, akinek ugyan csak egy töviskorona jutott, mégis ő a király, aki

a kezében tart mindent. Egy valódi uralkodó karikatúrája. A világi hatalomtól bár tartunk, mégis könnyedén ki tudjuk gúnyolni. Valahogy úgy, ahogyan azok a katonák a kiszolgáltatott Jézust. A világi hatalom időről időre önmaga mutatkozik annyira visszatetszőnek, hogy nem tudunk tisztelettel gondolni rá. Résztelen közömbösséggel, maró gúnnyal minden bizonnyal az egyik tiszt bíbor köpenyét húzták rá a római zsoldosok, és tövisből készült koronát nyomtak a fejébe. Ütötték, verték, köpdösték, és közben hahotázva hajtottak térdet előtte, meg római módon, magasba lendített jobb karjukkal köszöntötték: üdvözlégy, zsidók királya! Pilátus rendelkezett vele, ide-oda vitette. A főpapok és a zsidók üvöltve követelték a halálát: ha nem lettek volna ott a katonák, talán meg is lincselték volna. Nincs ennél reménytelenebb, vesztesebb helyzet a világon.

Nagypéntek sötétségében azonban feldereng az örömhír: ez a kigúnyolt, kiszolgáltatott, valóban szinte élettelennek tűnő, akarat nélküli tárggyá lefokozott Jézus igazán király. Király, aki elhagyatottságában, szenvedésében, kereszten bekövetkezett gyalázatos halálában Istenként, Úrként, mindenható módon rendezi el azt, amiért erre a földre jött: Isten Bárányaként bemu-

¹ Igehirdetés 2010. április 2-án, a csornai templomban, az MR-1 Kossuth Rádió istentiszteleti közvetítésén.

tatja az egyetlen és minden időkre érvényes áldozatot a világ bűnéért. Ő, a szenvedő Úr az események valódi irányítója. Legyen számunkra intő jel: Pilátus nevét nem is ismernénk, ha történetesen nem ő lett volna azokban az években Palesztina helytartója. Ő, aki valójában törékeny hatalma teljes tudatában rendelkezik, kegyelmezni akar, de aztán meghajol a nép szava meg a rövid távú politikai előnyök vonzó csábítása előtt: ez a Pilátus azon a reggelen egy valódi király hatalmának fényét pillanthatta meg.

És ennek a királynak a fénye nem olyan, mint bármelyik evilági hatalomé. Azok gyorsan kihunynak, elenyésznek. Krisztus dicsősége, hatalma, királysága azonban nem mérhető a múltó

evilági hatalomhoz. Az ragyogott abban az órában is, és ragyog azóta is, túl minden kereszt-hordozáson és nagypénteki sötétségen. Világunk, hazánk, közösségeink, egyházunk, egyéni életünk sok-sok sötétségében is ő az egyetlen

Ez a Pilátus *azon a reggelen egy valódi király hatalmának fényét pillanthatta meg.*

fény. Krisztus hatalma az egyetlen szilárd és maradandó hatalom. Nincs kiszolgáltatva hóhérainak: Isten Bárányaként, a próféta jövendölése szerint adja át magát a halálnak, hogy mi élhessünk.

Íme, az ember, aki ártatlan, mégis a bűnösökkel vállal közösséget. Ahogyan tette azt már nyilvános fellépése első napjaiban, amikor Keresztelő Jánost felkeresve a bűnösökhöz hasonlóan megkeresztelkedett. Ahogyan a próféta is megjövendölte: a bűnösök közé sorolták. Ahogyan a prófétái jövendölés beteljesedett: királyi udvartartásaként a bal és a jobb oldalán két gazember, tetteiért méltán meglakoló bűnöző függött a keresztjén.

Pilátus nem látott Jézusban semmi bűnt. Pedig ha értő szívvel szemlélte volna, és túllátott volna pillanatnyi érdekein, minden bizonnyal látta volna rajta a saját bűneit. Mindazokat a bűn

öket, amelyeket Jézus magára vett. Az övét és másokét. Mindannyiunkét. Amikor nagypéntek ünnepén elcsendesedve, talán megborzongva a kereszten függő, szenvedő vagy éppen már élettelen Krisztussal szembesülünk, akkor rá kell döbbernünk a saját bűneinkre. Jézus Krisztus ugyanis azokért szenvedett.

Amikor nagypéntek ünnepén *elcsendesedve, talán megborzongva a kereszten függő, szenvedő vagy éppen már élettelen Krisztussal szembesülünk, akkor rá kell döbbernünk a saját bűneinkre.*

Igen: íme, az ember. Ott, a helytartói palota

tornácán nem a názáreti Jézus állott. Mi voltunk ott. Mi, mindannyian, bűnös, megátalkodott, a bűnnel szemben örök vesztes és tehetetlen, nyomorult emberek. Közénk, bűnösök közé sorolták őt, aki ártatlan, bűntelen és tökéletes. Pilátus ujja ránk is mutat: íme, az ember, íme, ide vezettek az ember bűnei.

Vissza-visszatérő kérdés, hogy ki a felelős Jézus haláláért. A zsidók? A főpapok? Pilátus? Ne keressük másokban a hibát! Ne próbáljuk a történelemben keresni a felelősöket! Önmagunkat vizsgáljuk meg, mert a mi valamennyi gondolatunk, szavunk, döntésünk és cselekedetünk, az

egész istentelen életünk vitte a keresztfára az Urat. Isten Báránya a világ bűnét hordozta a golgotai kereszten: és ebben a bűnben mindannyiunknak megvan a magunk része.

Jézus Krisztus nem erkölcsi nagyság, akit ártatlanul ítélt halálra valamilyen embertelen hatalom: ő az egyetlen bűntelen, aki valamennyiünk bűnének büntetését elhordozta. Annak minden következményével együtt. Azért, hogy iszonyodjunk a saját vétkeinktől, de azért is, hogy tőle kapott erővel új életben járjunk. Hiszen bűnösök, de megváltott bűnösök vagyunk. Mi magunk, mindannyian az okozói vagyunk a szenvedésének.

Végeredményben pedig maga Isten szeretete, kiérdemelhetetlen és meghálálhatatlan szeretete volt Jézus Krisztus szenvedésének és halálának az igazi okozója. Ez a kereszt köré font bizonyágtételnek, a Szentírás végső tanúságának, az egyház tanításának legnagyobb botránya: a kegyelmes Isten küldte a halálba egyszülött Fiát, hogy teremtményei élhessenek.

Íme, az ember, akit a törvény nevében ítélnék halálra, de halálával megtöri a törvény átkát. Tudós teológusok, közöttük az Újszövetség apostola, Pál, az ókori egyház nagy tanítója, Szent Ágoston, és a mi Luther Mártonunk is számtalanszor beszéltek arról, hogy az ember a törvény igáját, átkát veszi a nyakába akkor, amikor a maga természetes valójában kénytelen szembesülni Isten igéjével. Ezt ma talán kevéssé értjük. Isten igéje, a törvény ugyanis a fejünkre olvassa a valódi helyzetünket: képtelenek vagyunk Isten akarata szerint élni, ezért pedig ítélet és kárhozat vár ránk. A törvény kétségbeesésbe taszít. Nincsen reménységünk.

Nem ezt éljük át mindannyian napról napra? Ahogyan számolgatjuk a múltó idót, ahogyan együtt élünk elhibázott döntéseink vagy éppen közbűnségünk minden következményével, terhével: vajon nem az Isten ítélete alatt roskadozunk? Egyedül a kívülről érkező segítség adhat nekünk megújulást és megmaradást.

Azért kellett meghalnia, mert valóban ő az Isten Fia.

Törvényünk van, és a törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát: ordítanak a helytartó háza előtt összegyűlt, lincselésre hangolt kegyes zsidók. Igen: Jézusnak, aki nemcsak Isten Fiává tette magát, hanem valóban az is, éppen a törvény, a bennünket könyörtelenül vádoló, rólunk a leplet egyszer és mindenkorra lerántó törvény miatt kellett meghalnia. Azért, hogy mindennek ellenére legyen számunkra reménység. A zsidók szerint Jézusnak azért kellett meghalnia, mert Isten Fiává tette magát. Az evangélium üzenete egészen más: azért kellett meghalnia, mert valóban ő az Isten Fia. Ő az, aki feloldja a mi reménytelenségünket.

Íme, az ember: mutat rá Pilátus Jézusra. Legyen a cinikus, a saját érdekeit mindenkor előtérbe helyező római politikus ujjá most számunkra az evangélium hirdetőjévé. Megszoktuk, hogy a világon minden rólunk szól, minden körülöttünk forog. Hazug reklámok erősítik bennünk ezt a tudatot nap mint nap. A zsidók a törvényben bíztak, így csak önmagukra figyeltek. Kegyes módon igyekeztek bizonyítani Isten előtt. Nem áztatjuk mi is valahogy hasonlóképpen önmagunkat?

Krisztusban azonban mindez megfordult: nem mi, a teljesítményünk, a kegyességünk, a cselekedeteink a fontosak, hanem az, hogy Krisztus mit tett értünk. Nagypéntek ünnepén végre ne akarjunk a főszereplők lenni, hanem álljunk meg csendesen, hálával az értünk szenvedett, meg-

halt és feltámadott Úr előtt. Nem kegyes, kívülálló, emlékező gyülekezetként ülünk az éter segítségével erre az órára olyannyira kitágult templomunkban. Hanem összetört, mindent egyedül

Ő pedig velünk lesz *a mi kísértéseinkben, kétségeinkben, szenvedéseinkben, és elhozza számunkra a feltámadás ragyogó és örömteli üzenetét.*

Krisztusra bízó, nyomorult bűnösökként, tudva, hogy ő végzett el mindent értünk. Többé nem rólunk, emberekről van szó. A kereszt Krisztus győzelme: győzelem felettünk.

Íme, az ember! Testvéreim! Nagypéntek ünnepén nem a názáreti Jézust látjuk ítélet alatt,

hanem önmagunkat. Íme, az ember! Íme, itt vagyunk mi, gyökértelen és bizonytalan, félelmeinkkel küszködő, munkahelyünkért remegő, emberi kapcsolatainkat olyannyira félvállról vevő, önmagunk körül forgoló, illúziókat tápláló, önjelölt emberi messiásoknak hozsannázó XXI. századi emberek, akikért egy igazi királynak kellett meghalnia, hogy reményünk legyen az örökkévalóságra. Szemléljük hát a mai napon félelemmel, de egyben reménységgel is szenvedő Urunkat, hiszen egyedül ő ajándékoz nekünk örök életet. Kísérjük el őt lélekben a helytartói palota erkélyéről a Golgotához, legyünk vele szenvedésében és halálában, ő pedig velünk lesz a mi kísértéseinkben, kétségeinkben, szenvedéseinkben, és elhozza számunkra a feltámadás ragyogó és örömteli üzenetét. Ámen.

A böjti időben, a nagypéntek és húsvét felé vezető úton, szeretettel kívánjuk minden kedves Olvasónknak a kereszt előtti elcsendesedés, és a Krisztus evangéliumából fakadó életújulás áldását.

Luther az egyház ismertetőjeleiről 2. rész

Az egyház második ismertetőjelének Luther a *keresztséget* mondja. „A keresztség a megújító Szentlélek által való újjászületés szent fürdője.”

A harmadik ismertetőjel Luther szerint az *úrvacsora*. „Ahol tehát azt látod – írja – hogy ezt a szentséget illően nyújtják, légy biztos benne, hogy ott Isten népe van. Mert amint fentebb az igéről mondtuk, hogy ahol az Isten igéje van, ott van az egyház is, úgy ahol a keresztség és az úrvacsora szentsége van, ott kell lennie Isten népének, és megfordítva.”

Negyediként Luther a *kulcsok hatalmát* említi. „Ez Krisztus rendelése szerint abban áll, hogy amikor keresztyén ember vétkezik, megbüntettessék, ha meg nem javul, megkötöztessék és kitalasztassék. Ha megjavul, felmentessék. Ez a kulcsok hatalma. A kulcsok hatalma azonban kétféle: nyilvános és titkos. ... Ahol tehát azt látod, hogy bűnöket megbocsátanak, vagy bűnökért büntetést szabnak ki – tegyék ezt akár titkosan, akár nyilvánosan –, tudd meg belőle, hogy ott Isten népe van. Mert ahol nincs Isten népe, ott nincsenek a kulcsok, és ahol nincsenek a kulcsok, ott nincs Isten népe. Mert a kulcsokat Krisztus azért hagyta örökségül, hogy nyilvánvaló üdvösséges jel legyen, mely által a Szentlélek az elbukott bűnösöket – Krisztus halála árán – újra megszenteli, és hogy a keresztyének e jelben vallják, hogy ők Krisztus szent népe a földön.”

Az egyház ötödik ismertetőjelének Luther az *ordinációt* mondja. „...az egyház egyházi szolgálókat avat és hív meg, és vannak hivatalai amelyekbe embereket állít. Mert az egyháznak szüksége van püspökökre, lelkipásztorokra, prédikátorokra, akik nyilvánosan és személyesen szolgáltatják és adják az előbb említett négy szentséget az egyház által és annak nevében, de még inkább Krisztus rendeléséből. ... Ahol tehát ezt látod, biztos lehetsz benne, hogy ott van Isten népe, a szent keresztyén nép. ... Az igazi apostolok, evangélisták és próféták pedig arról ismerhetők fel, hogy Isten igéjét hirdetik, és nem Isten igéje ellen prédikálnak. Ha tehát az apostolok és próféták kihaltak, másoknak kellett jönni helyükbe, és fognak is még jönni, a világ végezetéig. Mert az egyháznak a világ végéig nem szabad elenyésznie, ezért az apostolok, evangélisták és próféták is szükségképpen megmaradnak, akárhogy hívják is azokat, akik Isten igéjét hirdetik és Istent szolgálják.”

A hatodik ismertetőjel Luther szerint az *imádság és a tanítás*. „A szent keresztyén nép kívülről felismerhető az imádságról. Ahol Istent nyilvánosan dicsérik és hálaát adnak neki, ahol azt látod, hogy a Miatyánkot imádkozzák és ezt az imát tanítják, ahol zsoltárokat és egyházi énekeket énekelnek, ...ahol nyilvánosan foglalkoznak a Hiszekeggyel, a Tízparancsolattal és a Kátéval, ott biztosra veheted, hogy Isten szent és keresztyén népe van. Mert az imádság is egyike az üdvözi-

tő szentségeknek, amelyek mindent megszentelnek Pál apostol szava szerint.”

Luther végül a *keresztet* mondja az egyház hetedik ismertetőjelének. „*Hetedszer a szent keresztyén nép kívülről a szent keresztről ismerhető fel, arról, hogy el kell szenvednie minden szerencsétlenséget és üldözést, minden megpróbáltatást és bajt – ahogy a Miatyánk mondja – az ördög, a világ és a test részéről. El kell tűrnie sok belső szomorúságot, félelmet és rettegést, külső szegénységet, megvettést, betegséget, gyengeséget, hogy Urához, Krisztushoz legyen hasonlónak. Mindezen szenvedések kiváltó oka pedig csak az lehet, hogy erősen ragaszkodik Krisztushoz és Isten ígéjéhez, és így Krisztusért szenved. ... Nincs nép a földön, melynek annyi keserves háborúságot kellene elszenvednie. Isten szent keresztyén népének erősebb átkot kell elszenvednie, mint a zsidóknak, pogányoknak, törököknek. Eretnekeknek, gazfickóknak, ördögöknek, nyomorultaknak fogják őket nevezni. Azt fogják mondani, hogy akik felakasztják, megfojtják, megölik, megkínozzák vagy elűzik őket, istentiszteletet végeznek. Senki meg nem könnyőrül rajtuk, sőt epével és mirhával itatják őket, amikor megsomjaznak, de nem*

azért, mintha paráznák, gyilkosok, tolvajok és gonosztevők volnának, hanem azért, mert Krisztushoz ragaszkodnak, és nem akarnak más istent. Légy meggyőződve róla, hogy ahol ilyen megpróbáltatást látsz, ott Isten szent népe van. Mert Ő mondja: »Boldogok vagy-

Az igazi apostolok, *evangélisták és próféták pedig arról ismerhetők fel, hogy Isten ígéjét hirdetik, és nem Isten ígéje ellen prédikálnak.*

tok, amikor szidalmaznak, üldöznek és minden rosszat hazudnak rólatok énért. Örüljétek és örvendeztetek, mert nagy jutalmatok van a mennyben.« Mert az ilyen üdvözítő kereszttel a Szentlélek nemcsak megszenteli, hanem boldogítja is népét.”

„Ez tehát az üdvösség hét fő része. A Szentlélek nap mint nap ezek segítségével végzi megszentelésünket.

... Nevezhetném akár hét szentségnek is. De minthogy ... a Szentírásban is más ennek a szónak a használata, inkább csak azt mondom, hogy a keresztyének megszentelődésében ez a hét fő rész, amit hét ereklyének is nevezhetünk.” Ereklye alatt Luther Krisztus hagyatékát érti.

Összegzés

Luther tehát az egyházat semmiképpen sem tudja a hívők önkéntes egyesületeként elképzelni. Mai kifejezésekkel, Luther egyházképébe nem illik bele sem a társadalmi szervezetként, sem a civil szervezetként felfogott egyház. Az egyház egy transzcendens valóságnak az immanens világban való megjelenési formája, ami éppen ezért nemcsak kettős természettel bír, de minden részletében az őt létrehozó Szentlélektől függ. Az egyházban vagy a Szentlélek munkájaként történik valami, vagy üres emberi cselekedetről van szó. Luther nem ismer harmadik lehetőséget.

Igeértés és igehirdetés ajándéka és felelőssége¹

Olyan „örökzöld” kérdéskör tárul elénk, mellyel nemcsak az igehirdetők, hanem az igeolvasók és igehallgatók is rendszeresen szembesülnek. Ezért az látszik a legcélravezetőbbnek, ha kidolgozott előadás helyett téziseket fogalmazok meg. Egyúttal felhívom a figyelmet ifj. Fabiny Tibor *A hermeneutika szolgálata és kihívása a teológia egyes tudományaiban* címmel megjelent tanulmányára (LP 1998/442–445.). Témánkhöz meglepő adalékot találunk Szakács Tamás cikkében: *Ambivalens recenzió Paul Tillich „Rendszeres teológia” című könyvéhez* (LP 1998/295–297), ahol a filozófia, illetve a teológia prioritása kerül az érdeklődés homlokterébe.

(1) Az igeértés Isten ajándéka, mert a kinyilatkoztatáson alapul.

A „creatio ex nihilo” (azaz a „semmiből teremtés”) nemcsak a világra, hanem az egyházra is érvényes hitbeli, teológiai, illetve gyökerében bibliai alapigazság. Bábel tornya arról beszél, hogy alulról nem épül út Isten felé. A megszólaló Isten, az egyes ember (tanítvány) és egyes nép (egyház) elhívása, s mindenekfelett Isten hozzánk érkezése (karácsony, pünkösd) a jele megajándékozottságunknak.

(2) Az igeértés elengedhetetlen előfeltétele az igehirdetésnek.

Az uralkodó helyzetben levő antropocentrikus teológia alapján a helyes igehirdetés feltétele a fogadó ember igényeinek regisztrálása és a hozzájuk való alkalmazkodás. Ebből következik, hogy általában elmarad vagy legalábbis háttérbe szorul a komoly foglalkozás az igeszakasz eredeti és ebből következő mai mondanivalójával. A tévedések másik iránya a pietista „lözungolvasó” bibliamagyarázat, amely rövidzárlatos módon csak a személyes mondanivalóval foglalkozik. A két – egymással sok tekintetben ellenté-

Háttérbe szorul a komoly foglalkozás az igeszakasz eredeti és ebből következő mai mondanivalójával.

Id. Magassy Sándor a *Keresztyén Igazság új folyamának szerkesztőbizottsági tagja volt kezdettől fogva, azaz 1989-től haláláig, 2003-ig. Írásai világos és tiszta igeértésről tanúskodnak. Munkássága a lutheri teológia mellett való határozott állásfoglalás jegyében zajlott. Önérdek soha nem tántoríthatta el őt az Isten ígéje nyomán felismert igazságtól. Bátorsága, a lelkiismeretesen és szorgalmasan végzett teológiai munkája példaként állhat valamennyi lelkész előtt.*

Mi, fiatalabb korosztály, a mai napig sok segítséget kapunk igehirdetésre készülésünk alkalmainál igefeldolgozásaiból. Rá emlékezve adjuk közre gondolatait az igeértésről és az igehirdetésről.

a szerkesztő

1 A Veszprémi Evangélikus Egyházmegye lelkészi munkaközösségének 1999 januári ülésére készült előterjesztés.

tes, hatásában azonban azonos – igeértés azért veszélyes, mivel lényegében mellőzi azt a kérdést, hogy „mi az Isten szava, akarata, üzenete az igeolvasó és igehallgató gyülekezet számára”.

(3) Mivel az ige hirdetés szükségképpen „hallgatókra irányított beszéd”, ezért nem lehet „időtlen” és „embertelen”.

Az „örökérvényű mondanivaló”, a „filozofikus eszmék” taglalása ma nem látszik olyan időszerű veszélynek, mint pl. a század húszas-harmincas éveiben. Konkrétan és egyszerűen kell

megszólaltatnunk azt az üzenetet, melynek továbbadására megbízást kaptunk. Tehát nem a tematika, hanem a közlés módja illeszkedik a hallgatókhoz; s nem az igény és az elvárások, hanem a befogadókészség korlátozottsága vá-

Nem a tematika, hanem a közlés módja illeszkedik a hallgatókhoz.

lik fontossá a mondanivaló megfogalmazásakor. Mindamellett nem lehet felednünk: Az igeértés a gyülekezet számára is csak az „ubi et quando visum est Deo” (azaz: „ahol és amikor Istennek tetszik”) függvényében jelentkezik. Nemcsak az egyszerű tanítványok, hanem az írástudó Nikodémus sem értette meg azt, amit Jézus tanított.

(4) Az ige hirdetés „prófétai tett”, amely az ige hirdetőt teljesen belehelyezi az ige sorsának alakulási folyamatába.

Le kell számolnunk az „ez csak beszéd, a tettek a fontosak” divatos szövegével. A próféták és a tanítványok küldetése mindig ugyanaz: „hirdetni az evangéliumot minden teremtésnek”. A sorsközösség vállalása, s egyáltalán a sorsközösség valósága jelzi, hogy a szó és a tett elválasz-

hatatlanul összetartozik. István protomartír sem az asztalok körül végzett „diakónia”, hanem a Krisztusról való bizonyágtétele következtében lett áldozata az üldözésnek.

Az „evangélium” ... az „üdvözülés híre” a bűnösnek.

(5) Az ige hirdetés tartalma a törvény és az evangélium. A „törvény” Isten akaratával, az „evangélium” Isten megváltó cselekvésével szembesít.

A „törvénnyel” kapcsolatban kevesebb félreértéssel találkozunk. Bár itt is meg kell jegyezni, hogy a törvény sokkal tágabb értelmű, semmint azt akár a Tízparancsolatba, akár a tételes törvények összességébe lehetne foglalni. Pl. Istennek nemcsak az az akarata, hogy „ne lopjunk”, hanem az is, hogy „minden ember üdvözüljön és az igazság ismeretére eljusson”. Az „evangélium” pedig nem valamiféle „kellemes hír” a vágyakozóknak, hanem az „üdvözülés híre” a bűnösnek.

(6) Igeértés és ige hirdetés nélkülözhetetlen lutheri alapelve a „was Christum treibt”, vagy más szóval: a prioritások figyelembe vétele.

A „was Christum treibt” („ami Jézusra mutat”) tétel nem szorul magyarázatra.

A tétel második fele arra utal, hogy elsőbbsége (prioritása) van az Újszövetségnek az Ószövetséggel szemben, valamint az evangéliumnak a törvénnyel szemben. A nagy ellentétet Kálvin felfogása képviseli, melyben mindezek egyenlők.

(7) Rohanó világunk antropocentrikus életfilozófiájának divatos – ám rejtett – „kihívása” eredményeként vissza kell állítani az oráció és a meditáció becsületét az igeszolgálat jobb végzése érdekében. Ebben a középkorinak tartott magatartásban összegeződik talán a legjobban az igeértés és igehirdetés felelőssége.

Exegetikailag talán vitatható, tartalmában viszont komolyan veendő, hogy „az álomban megjelenés, illetve megintés” bibliai kifejezés a csend fontosságára utal: „Isten szava csak csendben válik hallhatóvá”. Egyházunknak egy ma már nem ismert, de korában karizmatikus igehirdetőként és lelkipásztorként számon tartott embere, Budaker Oszkár vallotta ezt. Lelki életem, egész szolgálatom „útitáskájába” került meghatározó mondatok egyike ez.

Kiadói közlemények

2013-tól már lapunk kiadója, az Ordass Lajos Alapítvány is fogadhatja a személyi jövedelemadó 1%-ának felajánlását. Adószámunk: 18141212-1-42. Kérjük a tisztelt Olvasót, hogy így is támogassa szolgálatunkat! Köszönjük.

* * *

Elkészült – de még időről időre fejlődik – az Ordass Lajos Alapítvány honlapja, mely megtekinthető a www.ordass.hu címen. Itt folyamatosan bővülő adattartalommal igyekszünk szolgálni az alapító okiratban foglalt célokat, a XX. századi evangélikus egyháztörténet iránt érdeklődők igényeit. Anyagi lehetőségeink szerint bővítjük a német és angol nyelvű tartalmat, illetve gazdagítjuk a magyar nyelven hozzáférhető írásokat, dokumentumokat.

Az imádkozó Luther

Bevezetés, visszatekintés

A Luther-konferenciákon szinte refrénszerűen visszatér a téma: hol az istentisztelet, hol a zsol-tárok magyarázata, hol pedig a zsolozsma kapcsán. Mégsem túlzás, hogy a 2013-as Luther-konferencia tematikájába is felvettük az imádságot, hiszen most személyes megközelítésben tárgyaljuk, és amúgy sem tudunk a reformátor életének bármely aspektusáról beszélni anélkül, hogy ne jutnánk el az imádság témájához, a wittenbergi pap-professzor imádságos életéhez.

Az imádság ... válasz, az Istennel való beszélgetés eszköze.

Az istentisztelet ügye kapcsán ismételten a torgai várkápolna felszentelésének igehirdetését emlegettük, ahol Luther a liturgia dialógus voltáról beszél. Isten megszólít minket, mi pedig válaszolunk. „...hogyan abban (ti. a felszen-

telendő kápolnában) ne más történjék, mint az, hogy maga a mi kedves Urunk az ő szent szava által velünk beszél, mi pedig fordítva: vele beszélünk az imádságban és a dicséret énekben”¹. Az imádság Luther ezen megfogalmazásában válasz, az Istennel való beszélgetés eszköze.

A zsol-tárok magyarázatával összefüggésben is előkerült az imádság ügye. Ehhez hadd idézzem Luthernek a Zsol-tárok könyvéhez írt harmadik előszavát 1545-ből:

„Méltán lehetne a Zsol-tárok könyve minden imádságot és ájtatosságot szerető keresztyén napi imádságos könyvecskéje. (...) Mert úgy igaz, hogy ha az ájtatos szív imádkozni szeretne, itt illő és kedves zsol-tárookra és igékre talál, még-hozzá olyan formában, amilyennek egyetlen ember, sőt a világ összes embere sem alkothatta volna meg azokat. Mindamellet tanít és vigasztal az imádságban, és a Miatyánkhoz sok részben olyannyira hasonlít, hogy egyik a másikat világosan magyarázza, és pompásan egybeillenek. (...) Aki ezeket tanulja meg igazán imádkozni, az valóban megtanult imádkozni, s feledhet minden egyéb imádságot. (...) A mi jó Urunk, aki nekünk a Zsol-tárok könyvét s a Miatyánkot imádkozni tanította, s bennünket ezekkel megajándékozott, bocsássa reánk az imádság és a kegyelem lelkét, hogy jó szívvel és igaz hittel, erővel és megál-lás nélkül imádkozzunk; mert szükségünk van erre.”²

A zsolozsma ügyét tárgyalva a közösségi imádság hagyományos formáiról (imaórák, litániák) beszéltünk, ahol így hangzott az alapvető kérdésünk: továbbadjuk-e az imádság stafétabotját? Luther nem csak szerzetesként élt a hagyományos zsol-tározos imádság gyakorlatával, hanem

1 „Daß nicht anders darin geschehe, als daß unser lieber Herr selbst mit uns rede durch sein heiliges Wort und wir umgekehrt mit ihm reden durch unser Gebet und Lobgesang”.

2 Luther, Előszók, 56. o.

meg is tisztította azt azáltal, hogy a korábban csak motorikusan mondott (darált) szövegeket³ Krisztus imádságaként átértelmezve folytatta és tanulta. A megtanult szövegek fejébe, szívébe, lelkébe ivódva, Krisztussal együtt mondva az igazi imádság folyamatává váltak. Luther használatában ezek nem az elkeseredett mennybekapaszkodás eszközei vagy pedig üres formulák voltak. Az imádság Isten nagy tetteibe való bekapcsolódássá, részesedéssé vált⁴. Az imádság azonban nem váltotta ki az igehirdetést. Míg a középkori zsolozsmában nem volt, Luther után ismét alkotó elemként ott van az igehirdetés.

A korábban csak motorikusan mondott szövegeket Krisztus imádságaként átértelmezve folytatta és tanulta.

A kiindulópont

Gerhard Ebeling ír arról, hogy milyen fontos volt Luther számára a coram-viszonylatok láncolata. Mit jelent az önmagam előtti, az emberek előtti, a világ előtti lét. Mégis a reformátor számára mindent összefog a coram Deo létforma⁵. Ez pedig már az imádság létformája.

A hit bizodalmanak kifejezője az Istennel való őszinte, gyermeki beszélgetés. Luther erről nemcsak elméleti tanítást adott, hanem imádságos életében be is mutatta. Ezt tapasztaljuk a közismert imádságaiban (reggeli és esti imádsága), de ezt látjuk a kevésbé elterjedt, de annál sokatmondóbb imádságaiban. Ha Hermann Dietzfelbinger Luthert hitben atyánknak nevezte⁶, akkor ezt joggal alakíthatjuk így is: Luther imádságban atyánk.

Az imádság mintája – ahogy ezt a Zsoltárok könyvéhez írt egyik kései előszóból idéztük – Luther számára a Zsoltárok könyve és a Miatyánk volt. Mindkettővel sokat foglalkozott élete során. A zsoltárelőadások végigkísérték az életét. A Miatyánk önálló magyarázatban, parafrázisként és igehirdetési textusként is foglalkoztatta a reformátort.

A Krisztus-központú ember számára a Miatyánk nem minta imádság, hanem a legfőbb imádság, amit Krisztus után mondani és folytatni kell. Továbbimádkozni. Erre nagyszerű példa az „Így imádkozzál – egyszerű útmutató az imádságról”. Ez az új Luther-sorozatban Balikó Zoltán – kiváló, korábban már kétszer⁷ napvilágot látott fordításában – jelent meg⁸. Minden magyar evangélikus számára kötelező olvasmányá kellene tenni! Igazi tanfolyam, szí-

A Miatyánk nem minta imádság, hanem a legfőbb imádság, amit Krisztus után mondani és folytatni kell.

3 Amiket szerzetársainak gyakorlata nyomán csak „Eselarbeit”-nak titulál.

4 Luther nem is erőltette annak használatát, a gyülekezet belső körében viszont bevezette és velük gyakorolta Wittenbergben is a hajnali (laudes) és az esti (vespera) lehetőségét, s volt olyan megreformált hely, ahol ezt kiégyesítették a déli rövid imádsággal.

5 Vö: Ebeling, 152. o.

6 Idézi Ittzés János a „Jer, örvendjünk keresztyének” legfrissebb kiadásának előszavában – 6. o.

7 1944, 1997.

8 Luther válogatott művei 5., 655–678. o. Eredeti címe: Eine einfältige Weise zu beten für einen guten Freund. WA 38; (351) 358–375.

vet-lelket megmozgató kurzus az imádság tantárgyában. Először a Miatyánk tovább-imádkozására tanít, majd egy lendülettel tovább lép a Tízparancsolatnak mint imádság-tárgynak a bemutatásával. Amit a Kis kátéban és a Nagy kátéban elméletben, de mégis élet közeli tanításként megismerhettünk, azt itt gyakorlattá tehetjük az imádság csodálatos világában.

Így a Kis kátéban: „Isten arra biztat minket, hogy higgyük, hogy ő igazán atyánk, mi pedig igazán gyermekei vagyunk, és ezért bátran és teljes bizalommal kérjük őt, mint a gyermekek édesatyjukat”⁹. Majd a Miatyánk harmadik kérésének magyarázatánál: Isten jó és kegyelmes akarata meglesz imádságunk nélkül is, mégis azt kérjük ebben az imádságban, hogy bennünk is meglegyen”¹⁰.

A Nagy káté bevezetésében így fogalmaz:

„Hogy azonban megtudjuk, mit és hogyan kell imádkoznunk, Krisztus Urunk maga tanított meg minket az imádság módjára és szavaira. Noha bűnösök vagyunk, imádságunk mégis biztosan tetszik Istennek, mert ő parancsolta. (...) Ha nem akarná meghallgatni, nem szólítana fel imádkozásra, és nem adna rá ilyen szigorú parancsot. (...) Nincs tehát a földön jobb imádság a mindennapi Miatyánknál, mert az a kitűnő bizonyossága van, hogy Isten szívesen hallgatja. Nem is volna szabad elcserélnünk a világ minden kincséért sem.”

Ezután mindkét kátéban végigtanítja a Miatyánk egyes kéréseit. A Peter von Beskendorf pékmesternek írt „egyszerű útmutatóban” azonban már nem egyszerűen tanít, hanem a saját maga imádságos életét nyitja meg a másik ember számára. Nem bemutatóként, hanem imádságra

Olykor biztatás, máskor szeretetteljes felszólítás az imádságra.

hívó szóként és bátorításként. Egészen konkrétan vezeti az imádkozót, s minden szavából valóban érezhető, hogy az Istennel beszélgető ember adja tovább tapasztalatait. Néha egy-egy ötlet. Néha pedig konkrét kérés. Olykor

biztatás, máskor szeretetteljes felszólítás az imádságra. De sohasem felülről, „magas lóról”, hanem az imádkozó testvér térdelő pozíciójából. Így is mondja Márton testvér a vége felé:

„Röviden ennyit mondok a Miatyánkról vagy imádságról úgy, amint én magam gyakorlom. Mert én még ma is úgy csüngök a Miatyánkon, mint gyermek: magamba szívom, s mint öregember sem tudok vele betelni. Ez a legdrágább imádságom. Jobban szeretem még a Zsoltárok könyvéénél is, pedig azt nagyon kedvelem, mert hisz az a legjobb imakönyv. Valóban, a Miatyánkon meglátszik, hogy az igazi Mester szerezte és tanította”¹¹.

9 Pröhle, Luther Márton négy hitvallása, 89. o.

10 Uo. 90. o.

11 Luther válogatott művei, 663. o.

Ezek után folytatódik a Tízparancsolat imádkozásával és az Apostoli hitvallás hálaadássá-könyörgéssé formálásával. Nagyszerű vezérfonal minden imádkozni tanuló ember számára.

Luther imádságának fő iránya

Mit tanulhatunk mindebből? Milyen példát mutatnak ezek a reformátori iratok azoknak, akik Lutherrel együtt akarnak imádkozni. A Zsidókhöz írt levél arról beszél, hogy a bizonyágtévők fellege által körülvevett egyház – a tanúskodókkal – együtt néz fel Krisztusra. Mi nem egyszerűen Luther-követők, még csak nem is Luther-tanítványok akarunk lenni, hanem Krisztus tanúságtévőjével¹² együtt szeretnénk imádkozni.

Az imádság a reformátor szerint segít jól látni és tudatosan megélni saját pozíciókat. Réabreszt bűnös, azaz Istentől elszakadott voltunkra, hogy azután megértsük és megtapasztaljuk azt is, mit jelent gyermekként az Atya jóságát élvezni.

„Vegyük észre, hogy Isten a Miatyánkban mímagunk ellen imádkoztat. Meg akarja értetni, hogy nincs nagyobb ellenségünk, mint saját magunk. (...) Atyám, ments meg attól, hogy az én akaratom szerint legyen. (...) Történjék velem akármí, csak ne az én, hanem egyedül a te akarod legyen. (...) Az ilyen imádság, ha igazi, bizony fáj az óembernek.”¹³

Ez a pozíció-meghatározás egyszerre kijózanít, hogy nehogy illúziókba ringatva magunkat elfeledjük a valóságot, kilátástalan helyzetünket, ugyanakkor reménységet ébreszt azáltal, hogy megnyitja előttünk az Isten jóságáról tanúskodó magasabb, a rosszat felülíró valóságot.

„Jöjjön el a te országod – ez az imádság lever és felemel. Először lever, hiszen nyíltan bevalljuk benne, hogy Isten országa még nem jött el hozzánk. Ez azonban rettenetes, s ha alaposan imádkozzuk, szinte beleszakadhat minden kegyes szív. Amikor azonban e gondolat lever, akkor következik a vigasztalás, Krisztus Urunk, a mi drága Mesterünk arra tanít, hogy kétségbeesés helyett vágyakozó könyörgéssel keressük a nyomorúságból való kimenekülést.”¹⁴

A magasságot és mélységet, a keresztyén élet kontrasztjait azonban mindig Isten jóságára mutatva, szeretetét megvilágítva éli meg. A gyöngeségünk, elesettségünk Isten nélkül valóban kilátástalan helyzetet mutat. De az emberi erőtlenség – megint csak biblikus, páli gondolat – az Isten erejével találkozva új megvilágításba kerül. Gyöngék vagyunk magunkban, mégis erősek benned – ez lehetne a címe a következő imádságnak:

12 Ne feledjük, hogy a Lutheránus Világszövetség–Római Katolikus Egyház dialógus vegyes bizottsága s nyomában II. János Pál pápa is Lutherről mint Krisztus tanújáról beszélt a reformátor születésének 500. évfordulóján kiadott közös nyilatkozatban.

13 Jer, örvendjünk, 100. o.

14 Jer, örvendjünk, 24. o.

„Amikor mi gyöngék vagyunk – te akkor is erős vagy, te győzelmet aratsz még általunk is, még gyöngeségünket is felhasználod, azon keresztül győzelmesen munkálkods, tiéd legyen a hála és dicséret mindörökké.”¹⁵

Erre az erőre mutat rá, amikor az imádság erejéről és a benne rejlő energiáról is szól:

„Hogy az imádság milyen hathatós erő, és mi mindenre képes, azt csak az hiszi el, aki megpróbálta már, s akit a tapasztalat megtanított rá.”¹⁶

Gyöngék vagyunk magunkban, mégis erősek benned.

Luther emlékeztet arra is – itt is a realitások talaján áll –, hogy magától nem tud az ember imádkozni. Az önmagával eltelt ember csak szorult helyzetében, a bajok beköszöntével jön rá, hogy

a segítséget felülről kell kérnie. Akkor sem működik azonban az imádság úgy, ahogy az ember azt kényelmes automatizmusként elképzei: valamit kér, és azt megkapja, pont úgy, ahogy kéri.

„Nagy áldás a szükség, amely arra szorít, hogy az imádságba kapaszkodjunk. Csak azt tudom, hogy valahányszor igazán komolyan imádkoztam, mindannyiszor bőséges meghallgatást nyertem, s többet kaptam, mint amennyit kértem. Ha olykor Isten halasztotta is, végre mégis meglelt.”¹⁷

A bűn által megkötözött, az istentelenség fogságában lebénult embert bátorítja a reformátor: *„Tanulj meg Istenhez kiáltani, nem pedig önmagadban gubbasztani...”¹⁸*

A bátorítás pedig nem az önbizalomra alapoz. Ahelyett, hogy büszkén kihúznánk magunkat, inkább térdet kell hajtanunk, hogy egyáltalán képesek legyünk a hit bátorságával felnézni az adakozó, ajándékozó, még hozzánk is irgalmas Istenre.

„Azért hát, mikor imádkozni akarsz, csak térdelj vagy járulj Isten elé szent merészséggel – feltéve, ha magadat bűnösnek elismered, és meg akarsz jobbulni –, és szólj hozzá így: Uram Istenem, mennyei Atyám, ezt és ezt kérem, s akarom, hogy ne tagadd meg, hanem legyen igen és ámen. Nem minthogyha jogom volna hozzá, vagy érdemes volnék rá. Jól tudom, s bevallom, hogy nem érdemlem, sőt, a pokol tüzét s örök haragodat érdemeltem ki sok nagy bűnömmel. Én csak neked engedelmeskedem, aki azt parancsolod, hogy szerelmes Fiad, a mi Urunk Jézus Krisztus nevében imádkozzam.”¹⁹

15 Hafenscher, Imádkozzunk együtt, 31. o.

16 Jer, örvendjünk 218. o.

17 Jer, örvendjünk, 218. o.

18 Jer, örvendjünk, 219. o.

19 Jer, örvendjünk, 220. o.

Ha őemberünk gondolkodásával figyeljük az imádság hatását vagy „eredményét”, könnyen elkeseredünk. Mert csak a feltétlen bizalom érteti meg, hogy jobb, ha Isten a saját akarata szerint és nem a mi vágyaink alapján hallgat meg és cselekszik velünk:

„Nem rossz jel az, sőt a legjobb, ha imádságunkra látszólag az ellenkezőjét kapjuk feleletül.”²⁰

Erről a megújult életről és gondolkodásmódról vall Luther abban az imádságban, amit keresztelelés előtti könyörgésként ismerünk – bár a Pröhle Agenda közkézen forgó formulája más helyzetre alkalmazza²¹. (Elgondolkodtató és sokatmondó az a tény, hogy ez az imádság ősi, a keresztyénség korai korszakában használt anyagra megy vissza, így veszi kézbe és imádkozza tovább a reformátor, s így alkalmazza liturgikus életében, fél évezreddel később a Magyarországi Evangélikus Egyház. Az imádság világában nincs plagizálás. Annál fontosabb a stafétabot-átadás!)

„Mindenható örök Isten! Könyörgünk, légy segítségül e szolgálóknak, aki keresztséged ajándékát kéri, és lelki újjászületés által örökkévaló kegyelmedre vágyakozik. Vedd őt oltalmadba, Uram, és amint te magad mondottad: „Kérjetelek, és adatik nektek; keressetek, és találtok; zörgessetek, és megnyit-tatik nektek” – adj most jót annak, aki kér, nyiss ajtót a zörgetőnek, hogy el-nyerje ennek a mennyei fürdőnek örök áldását, és ígéreted szerint kegyelmed országába jusson. Jézus Krisztus Urunk által.”²²

Luther imádságának jellemzői

Imádságainak hangvétele gyermeki, közvetlen, formája beszélgető, gondolatai őszinték, gondolatvilága biblikus, indulatai a vitatkozástól sem rettennek vissza, ugyanakkor az alázat hangján szólnak meg. Bontsuk ki néhány szó erejéig ezeket a jellemzőket.

Gyermeki

A hit gyermeki bizodalma Luther számára nem csupán teológiai tétel. Az imádság szavaiban, megszólításaiban már a könyörgések elején kiderül, hogy a gyermek fordul a mennyei Atyához. Kedves Uram! Kedves jó Istenem! Uram, jó Atyám! Drága Istenem! Drága Atyám! Krisztusunk, kedves Urunk és Mesterünk! stb. – ilyenek és ehhez hasonlóak indítják az imádságokat. De nem csupán a megszólításban érezhető ez a hang. Maguk a szövegek is ilyenek. Nem gyermetegek, hanem gyermekiek. „Jó Istenem, Édesatyám! Tudom biztosan, hogy te szeretsz engem; én is szeretem Fiadat az én üdvözítőmet...”²³

20 Jer, örvendjünk, 223. o.

21 Lásd Agenda, Felnőtt kereszteleési rend, 327. o.

22 Ladányi, 44. o.

23 Hafenschel, Imádkozzunk együtt, 27. o.

Közvetlen

Két ember beszélgetéséből a kívülálló harmadik számára néhány mondatból már világosan látszik, hogy milyen viszony van közöttük. Nem csak a gesztusok és a hanghordozás árulkodik. Legalább annyira a fogalmazás, a szóhasználat, a stílus. A közvetlen hangvétel nem jelent ürességet vagy felszínességet. Inkább a közelségről árulkodik! Ezt az Atya-gyermek közelséget tapasztaljuk Luther imádságaiban.

„Úristen! Mi is lenne velünk, ha elengedsz, ha zuhanni hagysz? Mit csinálunk, ha leveszed a kezéd rólunk? Mit tehetünk, ha te már nem világítasz többé? Hát ez a szabad akarat és lehetőség, hogy olyan hamar tanult emberből gyermek, okos emberből bolond, bölcsből örült válik? Járass világosságodban, amíg csak a miénk lehet az, hogy a sötétség el ne nyeljen bennünket.”²⁴

A beszélgető felek pozíciója világos, „haverkodásnak” nyoma nincs, mégis egészen közeli, közvetlen a beszélgetés. Ebből következik, hogy a reformátor személyes imádságainak:

Formája beszélgető

Luther nem csupán kéréseivel áll Isten elé, nemcsak a bajban sóhajt fel segítséget kérve, hanem megbeszéli Istennel élete, hite, keresztyénsége dolgait. A tiszteletet és a perc ünnepélyességét megtartva is beszélget, szinte társalog

Ami engem leginkább gátol és tőled távol tart az imádságban is, az a bűnöm.

Istennel. Természetes ez a beszélgetés, mint ahogy természetes a beszélgetés mindazokkal, akik közel állnak hozzánk.

„Krisztus Uram! Rendszeresen járulok a szentséghez, sajnos mégis olyan maradtam, mint voltam: meddő és gyümölcs nélküli. Semmi nem változott bennem – ezt panaszolom el most neked, Uram! Ha már egyszer nagy kincset ajándékoztál nekem, úgy azt is add meg, hogy az gyümölcsöt teremjen bennem, hadd munkálja bennem azt is, hogy felebarátom iránt is megváltozhasam.”²⁵

Gondolatai őszinték

Luther Istennel még azt is megbeszéli, miért nem tud imádkozni, vagy mi akadályozza. „Ami engem leginkább gátol és tőled távol tart az imádságban is, az a bűnöm. Igen, bűneim nyomják a vállamat, szorongatják torkomat. Vedd le rólam bűneim terhét, bocsáss meg nekem...”²⁶ Máshol nyíltan bevallja, hogy túlságosan lusta az imádsághoz.

²⁴ Hafenscher, Imádkozzunk együtt, 63. o.

²⁵ Uo., 54. o.

²⁶ Uo., 29. o.

„Te azt akarod, hogy mi is olyan szorgalmasan imádkozzunk, legalább szívünk őszinte sóhajával keresve téged, mint amilyen szorgalmas te vagy a biztatásban, bátorításban. Szinte csalogatsz, hogy rávegyél bennünket az imádságra. (...) Jaj, mi pedig milyen lusták és hálátlanok vagyunk! Kedves Istenünk, bocsásd meg ezt nekünk, és erősítsd meg hitünket.”²⁷

Ilyen nyílt szívvel, ennyire őszintén lehet, sőt kell Istenhez fordulunk.

Gondolatvilága biblikus

Mélyen biblikus az az imádság, amit „Szabad cserélnem” címmel illethetünk. 2Kor 5,21 páli gondolatára rímel: „...azt, aki bűnt nem ismert, bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk őbenne...”. Luther szinte nem is tesz mást, mint saját szavaival fogalmazza, imádkozza az igét:

„Jézus Krisztus Uram! Te vagy az én igazságom, én meg a te bűnöd: Te magadra vetted, ami az enyém volt, és nékem adtad, ami a tiéd. Magadra vetted, ami te nem voltál és nékem adtad, ami én nem voltam.”²⁸

Indulatai a vitatkozástól sem rettennek vissza, ugyanakkor az alázat hangján szólalnak meg.

Luther személyes imádságainak háttérében ott van a zoltárok világa. Luther számára a Zoltárok könyve elsősorban nem az egyetemi előadások megtanítandó és magyarázandó textusa volt, hanem az imádság létformájának, mentalitásának a példatára.

„Uram! Ha te nem végzed el, marad az ügy végezetlen. Uram! Ha te nem segítesz, én könnyen szégyent vallok. Az ügy pedig nem az enyém, nem is az én tisztességemet szolgálja. Szívesen leszek eszközöd, szerszámod, de a harcot vezetni egyedül neked kell...”²⁹

Nem szólunk a megszokott, sokat használt imádságainkról: Luther reggeli és esti imádságáról, az úrvacsoravétel előtt használt communiós imádságról, amely a kapernaumi százados történetét bontja ki, vagy a lelkészek által használt sekrestyeimádságról, amely nemcsak ott lóg sok templomunkban, hogy a szolgálatba lépő lelkész ezzel induljon, hanem papi identitásunk meghatározó mondatait tartalmazva gyónó tükrünk is sokszor. De emlegethetnénk az énekeskönyvünk imádságos részében található könyörgéseket is. Nem tértünk ki a Rogate vasárnapi prédikációk üzenetére. S mindezek mellett még számtalan olyan Luther-éneket ismerünk, amelyeknek szövege imádság. Mindezek jelzik, hogy kimeríthetetlen a téma, s nemcsak egy Luther-imádságoskönyv bővített kiadása vált aktuálissá, hanem a téma mélyebb, alaposabb feldolgozása is.

27 Uo., 28. o.

28 Uo., 36. o.

29 Uo., 58. o.

Summa

Néhány éve jelent meg magyarul Gerhard Ruhbach és Josef Sudbrack *Nagy misztikusok* c. könyve a Kairosz kiadónál. Sokak csodálkozására Luther is külön fejezetet kapott a kötetben. A tudós professzor helye itt van e sorban? Valóban misztikus volt? A kérdésre nem olyan egyszerű választ adni. Igen is, meg nem is. Igen, hiszen a misztériummal való találkozás élete többféle síkján (lelki élet, tudományos élet, gyakorló lelkészi szolgálat) meghatározó volt. Érezte, kutatta, küzdött vele, és imádta. Ugyanakkor az a tudományos, egyházszerző és irányító munka, melyet magas színvonalon, korának megfelelő eszközökkel végzett, éppen a racionalitás és tudatosság felé terelte. A nagy titkot, a rejtőzködő Istent, az oltáriszentségben

jelenlevő, emberré lett Krisztust, a megszentelő Szentlelket imádta. Ajándékaikat leborulva és hálás szívvel áldotta, de a nagy misztérium más megvilágítást és személyes tartalmat nyert az imádság élő dialógusában, folyamatos működésében. Sőt innen is megfogal-

Éppen az imádságban *oldódott fel a misztikum nemcsak érthetetlen, de félelmetes és rettenetes volta.*

mazhatjuk: éppen az imádságban oldódott fel a misztikum nemcsak érthetetlen, de félelmetes és rettenetes volta.

Martin Nicol erlangeni gyakorlati teológus *Meditation bei Luther* c. könyvében részletesen foglalkozik azzal, hogy reformátorunk milyen pontosan betartva, rendszeresen használva élt a középkorban kanonikussá vált gyakorlattal: lectio – meditatio – oratio – contemplatio³⁰. Ezek egymással szorosan összetartoznak. Ezek eltérnek, de egymástól el nem válnak³¹. Luther a lectióra, azaz a szentírási olvasmányra épít, azon meditál, ez a meditáció válik imádsággá – átmeleg, átfolyik a meditációból az imádságba – és ennek egyenes következménye a contemplatio. Az a fajta elmélkedés és szemlélődés, amely nem ölbe tett kézzel, mintegy kívülről nézve látja az eseményeket, hanem amely új megvilágításban szemléli azokat, sőt új látásmóddal válik

aktívvá az életeseményekben. Luther számára, Lutheren keresztül sokak számára így válik gazdag forrássá az imádság.

Istengyermekké *re-formálta az Isten, s Márton válaszolt rá.*

Zárszó

Az, ami tanulmánynak (előadásnak) készült, végül is példatár, idézetgyűjtemény lett. Nem véletlenül. Azért, mert az imádkozó és imádságra buzdító reformátor legjobban úgy ismerhető meg, ha az együtt-imádkozás céljával és lehetőségével őt magát engedjük szóhoz jutni. Imádságos szavaiból talán jobban értjük már azt is, honnan volt ereje, belső töltése, lendülete ahhoz a hatalmas munkához, amit századokra meghatározó módon az egyházban és az egyházért elvégzett. Krisztus tanúságtevőjeként a hit életformáját élte. A hit nyelve pedig az imádság: állandó párbeszéd a mennyei Atya és gyermeke, a Mester és a tanítványa között. A sokat tanulmányo-

30 Nicol, *Meditation*, 64. o.

31 Idézi Nicol Leonardus, Antonius Maria Goossens: *Meditatie in de eerste tijd van de Moderne Devotie* könyvét, Haarlem-Antwerpen, 1952., 118. o.

zott, hirdetett, emlegetett Ige nem maradt visszhang nélkül. Ez hát életének és szolgálatának titka: megszólította, megragadta, átformálta, istengyermekké re-formálta az Isten, s Márton válaszolt rá.

Ismertetőmet hadd zárjam azzal, amivel Édesapám a Luther-imádságoskönyv bevezetőjét kezdte: „Luther egész életében sokat beszélt Istenről. Még többet Istennel. Imádkozó ember volt”³²

Felhasznált irodalom:

LADÁNYI Sándor (Szerk), Szüntelen imádkozatok, imádságok a keresztyénség századaiból, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1979.

CSEPREGI Zoltán, **Luther válogatott művei 5.** Bibliafordítás, vigasztalás, imádság, Luther Kiadó, Budapest, 2011.

LUTHER, Márton, **Előszók a Szentírás könyveihez,** Luther Kiadó, Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 2010.

LUTHER, Márton, **Jer, örvendjünk, keresztyének,** Luther írásaiból mindennapi áhítatra összeállította D. Karl Witte, Fordította Szabó József, Luther Kiadó, Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 2011.

EBELING, Gerhard, **Luther,** Bevezetés a reformátor gondolkodásába, Magyarországi Luther Szövetség, Budapest, 1997.

RUHBACH, Gerhard, **SUDBRACK,** Josef, Nagy misztikusok, Kairosz Kiadó, Budapest, 2005.

PRÖHLE Károly (Szerk., ford.), **Luther Márton négy hitvallása,** A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1983.

HAFENSCHER Károly (id.), **Imádkozunk együtt Lutherral – ma is,** (Frieder Schulz, Heute mit Luther beten c. könyve alapján), A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1983.

PRÖHLE Károly (Szerk.) **Agenda,** a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészeinek, Evangélikus Egyetemes Sajtóosztálya, Budapest, 1963.

NICOL, Martin, **Meditation bei Luther,** Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen, 1991.

32 Hafenscher, Imádkozunk együtt, 13. o.

A félreértett Luther Bűnbánat – bűnbocsánat – úrvacsora

Előszó

Teológus koromban nem igazán fogtam föl a jelentőségét annak a megkülönböztetésnek, amire szeretett professzorom, Pröhle Károly újra meg újra figyelmeztetett: a *lutheri* nem azonos fogalom a *lutheránussal*. Azóta tudom, hogy számtalan kérdésben az úgynevezett „lutheránus felfogás” köszönőviszonyban sincs a lutheri teológiával, illetve a ma lutheránusnak mondott egyházi gyakorlat nem ritkán szöges ellentétben áll Luther reformátori szándékaival.

Bár mai előadásomnak nem az ekleziológia a tárgya, mégsem titkolhatom, hogy a probléma gyökerét Luther ekleziológiai felfogása és az úgynevezett lutheránus ekleziológia szemlélete közti különbségekben látom. Egész pontosan arra gondolok, hogy sok minden, ami Luther számára megélt valóság volt, az a lutheránus ekleziológia számára legfeljebb olyan elméleti igazság, amit a dogmatika még tanít ugyan, de gyakorlati következményei már régóta nincsenek.

Mire gondolok? A lutheránus dogmatika változatlanul érvényes hitvallásnak tekinti az *Apostoli hitvallást*, sőt a *Niceai hitvallást* is, a hitvallásnak azt a mondatát is beleértve, hogy

„...*hiszem a katolikus anyaszentegyházat*”, ill. „*hiszem az egy, szent, katolikus és apostoli egyházat*”. Sőt mindkét hitvallás istentiszteleti használata is engedélyezett, bár a gyakorlatban többnyire csak az *Apostoli hitvallást* szoktuk istentiszteleteinken elmondani. De abban is benne van, hogy „...*hiszem az egyetemes anyaszentegyházat*”, ahol – mint tudjuk – a hitvallás eredeti szövegében az *egyetemes* helyén a *katolikus* áll.

...**A hitvallás** eredeti szövegében az *egyetemes* helyén a *katolikus* áll.

Ám ki az közülünk, akitől ha megkérdezzük, milyen egyház tagja, gondolkodás nélkül azt felelné, hogy a katolikus egyházé?

Pedig ha valaki Luthernak tett fel ilyen kérdést, egészen biztos, hogy azt a választ kapta, hogy ő a katolikus egyház tagja, annak ellenére, hogy a pápa kiközösítette. Luther azonban a keresztségére hivatkozva – amit még a pápa sem tud megsemmisíteni – a kiközösítést nem ismerte el, és ennek jeleként nyilvánosan elégette az átokbullát. Élete végéig azzal a tudattal szolgált, hogy a katolikus egyház papja. Az őt kiátkozó pápa követőit pedig hol pópistáknak, hol romanistáknak nevezte. Számára az érintetlenül hagyott *Apostoli hitvallásban* és a *Niceai hitvallásban* az egyház *katolikus* ill. *katolikus és apostoli* jelzője nem egy következmények nélküli dogmatikai igazság volt, hanem ennek igazságát élte mindennap, élete végéig.

Luther célja tehát nem egy új egyház létrehozása volt, hanem az „egy, szent, katolikus és apostoli” egyházat kívánta Rómának, mint az új Babilonnak igájából felszabadítani.

Ha ezt szem elől tévesztjük, akkor óhatatlanul félreértjük és félremagyarázzuk Luther sok kijelentését, köztük a bűnbánatról, a bűnbocsánatról és az úrvacsoráról vallott nézeteit.

Bűnbánat

Lutheránusnak – de lutherinek kevésbé – mondható magyar evangélikus egyházi gyakorlatunkban az öt gyónási kérdés között a második így hangzik:

– Bánod-e igazán bűneidet?

Amire a kötelező, hadd nem mondjam, jól betanult válasz:

– Bánom.

A közgyónásban résztvevő gyülekezet könnyű szívvel, gépiesen mondja ki ezt a feleletet (is). Senkinek sem jut eszébe, hogy azt mondja: „Nem bánom!” Vagy azt, hogy „Szeretném bánni, de nem tudom.” Esetleg: „Bánom, de félek, hogy nem kellőképpen.” Soha, senkinek sincs ilyen aggodalma. Elvégre ez egy következmények nélküli ország: miért pont a gyónási kérdésre adott feleletnek lennének következményei? Pedig vannak. Nagyon is súlyos következményei vannak, csak nem számolunk vele. Mégis ezeket a következményeket tapasztaljuk: elfogy az egyházunk!

A bűnbánatnak – ezt nem nehéz belátnunk – elengedhetetlen feltétele a bűn megismerése és elismerése. A bűn megismerésére szolgál a kérdések előtt gyónótükröként elhangzó Tízparancsolat, Jézus szava a parancsolatokról, illetve az apostoli intés – amit az idő sürgetése miatt – vagy felolvas a lelkész, vagy nem. De azért bűnös voltának valamilyen szintű elismeréséig a gyónásban résztvevők többsége

talán mégiscsak eljut. Legalábbis teológiai értelemben. Hadd ne mondjam: elvi síkon. Hiszen azt egy jól nevelt egyháztagnak sem vonja kétségbe, hogy Isten előtt minden ember bűnös, – így ő is. De hogy konkrétan mi is a bűne, azt már nem biztos, hogy tudja, és az sem biztos, hogy nem utasítja vissza a feltételezést, hogy neki valóságos, konkrét bűnei vannak. Akkor pedig miként tudná bánni őket?

Félreértés ne essék: a későbbiekben lesz még szó arról, hogy Luther komolyan gondolta, amikor azt vallotta, hogy az egyházban a pap előtt való négy szemközti gyónást fenn kell tartani. Erre szükség is lenne, de más okból. A valós bűnök felismerését a személyes gyónás sem garantálja, bármilyen hozzáértő is a gyóntató. Hiszen ő is csak ember – és ha nem rendelkezik rendkívüli adománnyal – a gyónó lelkébe nem képes beelátni. De még a gondolataiba és többnyire az életébe sem. Tehát nem tudhatja, hogy a gyónó mit hallgat el: nem rossz szándékkal, hanem mert maga sem ismeri fel, hogy az bűn. Pedig lehet, hogy éppen az a legsúlyosabb bűne, amit nem ismer fel.

Ezt Luther is pontosan tudta, és ezért tanította, hogy – miként egyik bűnvalló imádságunkban is áll –, bűneinket kellőképpen nem tudjuk se megismerni, se megbánni. De Luther számára ebből nem az következett, hogy akkor ne is törekedjünk rá! Luthernek eszébe sem jutott, hogy a bűneink kellő megismerésére és megsiratására való képtelenségünk feljogosítana arra, hogy a „Bánod-e bűneidet?” kérdésre meggondolatlanul, csípőből rávágjuk: „Bánom.”

De hát akkor mégis mit kellene tennünk? Róma válasza erre az volt, és a mai napig is az, hogy: „Indítsd fel magadban a bűnbánatot!” Erre mondta Luther, hogy ez fából vaskarika! Itt öngerjesztés nem segít! Mert bűnbánatra csak a Szentlélek indíthat! Mint ahogy bűnösségünk

Mégis ezeket a következményeket tapasztaljuk: elfogy az egyházunk!

megismerésére és elismerésére is. De ebből nem az következik, hogy a bűneink megismerésére és az őszinte, töredelmes bűnbánatra ne lenne szükség! Elengedhetetlen szükség van mindkettőre!

Ebben a körben ismertnek feltételezhető Luther *Hogyan szemléljük Krisztus szent szenvedését* címmel megjelent, 1519-ből származó passió-prédikációja, amiben kifejti, hogy

Az egyházban *a pap előtt való négy szemközti gyónást fenn kell tartani.*

Krisztus szenvedésének szemlélése minde-
nekelőtt önismeretre kell, hogy juttasson bennünket: annak felismerésére és elismerésére, hogy Krisztus minden szenvedését a mi bűneink okozták. De Luther ehhez azt is hozzáteszi,

hogy ennek belátása nem áll hatalmunkban. Nem olyan egyszerű a dolog, hogy hallgassuk vagy olvassuk a passiót, tekintsünk lélekben a Krisztus keresztyére, és ennek eredményeként már is felismerjük bűneinket, jön a töredelem és az őszinte bűnbánat. Nem. A dolog nem ilyen egyszerű. Mindez csak akkor történik, ha a Szentlélek megadja. De általában a Szentlélek olyankor szokta ezt megadni, amikor Krisztus szenvedésének történetét hallgatjuk vagy olvassuk, vagy Krisztus szenvedéséről elmélkedünk.

Összefoglalva: mi a legnagyobb lelki összeszedettség mellett sem indíthatjuk fel magunkban a bűnbánatot – ahogy Róma tanítja –, hanem a Szentlélektől kell kérnünk, hogy a Krisztus szenvedésével szembesítve, vezessen bennünket bűneink megismerésére és töredelmes megbánására.

Luther az említett passió-prédikációjában ezt mondja: „*Nincs tehát a hatalmunkban, hogy a Krisztus szenvedése mindezt elvégtse bennünk. Ezért előfordulhat, hogy nem abban az órában nyerjük el, amikor kérjük. Mégsem kell feladnunk. Elcsüggednünk sem kell. Meglehet, hogy olyankor éljük ezt át, amikor nem is ezért imádkozunk. Isten kérésünk nélkül is megteheti, ha akarja. Amikor véghezviszi, akkor az ember meggyűlöli magát lelkiismeretében és rosszul érzi magát a saját bőrében. Eközben nem is sejti, hogy mindezt Krisztus szenvedése munkálja így benne. Másoknak viszont szinte minden gondolatuk a Krisztus szenvedése körül forog, és mégsem jutnak általa önismeretre.*”

A Szentlélektől *kell kérnünk, hogy a Krisztus szenvedésével szembesítve, vezessen bennünket bűneink megismerésére és töredelmes megbánására.*

Luther tehát mindenekeelőtt a Róma által követelt, a bűnbánat felindítását célzó emberi cselekedetek egész sorával a Szentlélek Isten bennünk és rajtunk véghezvitt cselekvését állítja szembe. Így akarja Luther a katolikus egyház bűnbánatról szóló tanítását rómátlanítani, és nem úgy, hogy tagadja a komoly bűnbánat és az őszinte töredelem szükségességét.

Nincs abban semmi ellentmondás, hogy miközben Luther a komoly bűnbánat és az őszinte töredelem elengedhetetlen voltát hangsúlyozza, leleplezi az ember erre való képtelenségét. Ezzel Luther már a bűnbocsánathoz vezető út első lépésénél Isten kegyelméhez utalja az embert, és

rámutat, hogy az ember nem tehet mást, mint hogy Isten kegyelmétől várja, hogy véghezvigye benne azt, aminek véghezvitelére ő maga képtelen. Ez egyben azt is jelenti, hogy Luther szerint a Szentlélektől elhagyott ember nem képes a bűnbánatra.

Ha tehát valaki megkapja az igaz bűnbánat és a töredelem ajándékát, az annak a jele, hogy Isten megkönyörült rajta. Luther tehát elveszi az embertől a bűnbocsánathoz vezető út első lépését, és azt Isten hatáskörébe utalja. Annak az Istennek a hatáskörébe, aki így szól Mózseshez: „*Könyörülök, akin könyörülök, és kegyelmezek, akinek kegyelmezek.*” (2Móz 33,19)

Isten pedig néha lélekben összetöri és bűnbánatra indítja azt, aki nem akarja bűneit bántani, máskor meg nem adja meg a bűnbánat kegyelmi ajándékát annak, aki pedig keresi, mert szeretné bántani bűnét, de nem tudja. És minden belátás híján csak a hit tudja elfogadni, hogy Isten nem önkényesen osztogatja kegyelmi ajándékait, hanem bölcs belátással, igazságosan teszi. A hitnek ezt a küzdelmét lutheri módon megvívni sokkal nehezebb, mint római módon parancsba adni: „Indítsd fel magadban a bűnbánatot!”

Luther a gyakorlat embere volt, és nem veszítette el valóságérzékét, amikor teológiai kijelentéseket tett. Jól tudta, hogy amit a bűnbánatról tanít, az könnyen elveheti az emberek kedvét a gyónástól, és nyomában az úrvacsorában való részesüléstől. Saját tapasztalatából is tudta, hogy az embernek mindig marad elég oka, hogy bűnbánatának és töredelmének elégséges voltában kételkedjék. A megoldást mégsem abban látja, hogy a bűnbánat és töredelem követelményén lazítson, hanem a megoldás számára az Isten előtti megalázkodás: azt ajánlja, hogy mondjunk le bűnbánatunk és töredelmünk kielégítő voltának megítéléséről, és ezt bízunk teljesen Istenre. Mert bár a bűnbánat és a töredelem szükséges és elengedhetetlen feltétele a gyónásnak, mivel nélküle visszaélnék a gyónás lehetőségével és gúnyt űznénk belőle, de a bűnbocsánat elnyerése mégsem a bűnbánatunkon és töredelmünkön múlik, hanem Istennek a Jézus Krisztus halálában kinyilatkoztatott bűnbocsátó kegyelmébe vetett hitünkön. Luther ezt a bűnbánatról szóló, 1519-ből származó sermójában és a *Házi postillák* nagyheti prédikációiban is részletesen kifejti. De ezzel már a bűnbocsánat kérdésére térünk.

Luther szerint a Szentlélektől elhagyott ember nem képes a bűnbánatra.

Bűnbocsánat

Hogy félre ne értsük Luther bűnbocsánatról szóló kijelentéseit, szem előtt kell tartanunk, hogy Róma a bűnbocsánatot kizárólagosan a kulcsok hatalmához köti, a kulcsok hatalmának letéteményeseként pedig – Máté 16,19-re hivatkozva – Péter apostolt, és mindenkori utódát, a római pápát jelöli meg, aki ezt a hatalmat továbbadja a püspököknek, ők pedig a papoknak.

Luther ezt alapjaiban nem támadja ugyan, mégis több ponton kritikával illeti. A lutheránus fel fogás persze csak a kritikát hallja meg és arra építi fel a maga – Lutherével köszönőviszonyban sem levő – nézetét, aminek lényege, hogy Jézus a kulcsok hatalmát nem Péternek, nem az apostoloknak, nem a pápának vagy a püspököknek, és nem is a papságnak, hanem az egyháznak adta.

Pedig Luther kritikája nem azt vonja kétségbe, hogy elsőként Péter kapta meg a kulcsok hatalmát, hanem annak a ténynek a mellőzését veti Róma szemére, hogy Jn 20,22–24 szerint húsvét-

kor a feltámadt Krisztus ugyanezt a hatalmat a többi apostolnak is megadta. A többi apostol tehát nem Pétertől kapta, hanem ők is közvetlenül Krisztustól vették. Krisztus nem Péter és nem is a római pápa személyéhez kötötte ezt a hatalmat, hanem az apostoli szolgálat részévé tette.

Krisztus nem Péter *és nem is a római pápa személyéhez kötötte ezt a hatalmat, hanem az apostoli szolgálat részévé tette.*

azt tavalyi előadásomban a bűnbánatról szóló sermóból idéztem – azt mondja, hogy lehetnek olyan sürgősséget igénylő helyzetek, amikor az egyház hivatalos szolgálója vagy egyáltalán nem érhető el, vagy időben nem érhető el: ilyenkor bármelyik hívő keresztyén a keresztsége jogán hivatalos elhívás hiányában is végezhet apostoli szolgálatot, és a kulcsok hatalmával élve, az életveszélyben levőknek érvényes feloldozást adhat.

Ebben az értelemben nem tekinti Luther a kulcsok hatalmának gyakorlását se a pápa, se a püspökök, se pedig a klérus privilégiumának. De ezzel Luther nem szünteti meg az egyház szabályosan elhívott és fölszentelt hivatalos szolgálói és az egyházi szolgálatra külön elhívást nem nyert hívők között a szolgálatuk tekintetében meglévő különbséget. Rendes körülmények között a kulcsok hatalmának gyakorlása nem tartozik a föl nem szentelt hívők szolgálatához. De mivel nem letéteményről és nem a szolgálattól függetleníthető hatalomról van szó, szükséghelyzetben ők is élhetnek vele. Ez Luther első korrekciója Róma tanításán.

A másik – nem kevésbé fontos – korrekció, hogy Luther rámutat: Isten az apostoli szolgálat részeként gyakorolható kulcsok hatalmától függetlenül, mindig és minden körülmények kö-

zött fenntartja magának a jogot, hogy bűnbocsátó kegyelmét közvetlenül, emberi közvetítés nélkül is gyakorolja. A föloldozás tehát nem a bűnbocsánat elnyerésének egyetlen és kizárólagos módja, mondja Luther, de hozzáteszi: mégis ez a legbiztosabb módja. Mert a föloldo-

Aki bizonyos akar lenni *bűnei bocsánata felől, az menjen gyónni, kérje a föloldozást, és hittel fogadja azt.*

zásban nem a pap hatalma, hanem Krisztus szava garantálja a bizonyosságot. Ezért Luther azt ajánlja: aki bizonyos akar lenni bűnei bocsánata felől, az menjen gyónni, kérje a föloldozást, és *hittel* fogadja azt. Mert a bűnbocsánat ezen az egy dolgon múlik: *a hiten*. A bűnbocsánatot Isten Krisztus halálának gyümölcszeként, mint ajándékot kínálja, de ezt az ajándékot átvenni csak a hit tudja.

A föloldozás igéi a hitnek szólnak – mondja Luther – és a hitet erősítik. Luther azt a vakmerőnek tűnő kijelentést is megkockáztatja, hogy ha a hitünk elég erős volna, és nem szorulna támogatásra, akkor a föloldozásra nem is lenne szükségünk. Akkor elég lenne, ha Isten előtt lélekben megvallanánk és megbánnánk bűneinket, és Krisztus értünk, a mi bűneinkért elszenvedett halálára tekintettel kérnénk bűneink bocsánatát. Ha elég erős lenne a hitünk, akkor gyónás és föloldozás nélkül is bizonyosságunk lehetne, hogy – mivel Krisztus nevében kértük – el

is nyertük bűneink bocsánatát. De Luther a realitás talaján marad, és tudja, hogy a hitünk ehhez nem elég erős. Viszont mégis szükségesnek látja, hogy beszéljen erről a lehetőségről, mert tudja, hogy bárki kerülhet olyan helyzetbe, ahol nincs rá mód, hogy akár papnak, akár egy hívő testvérnek gyónjon, és feloldozást kérjen tőle.

Az ilyen helyzetbe került hívőket akarja megóvni a kétségbeeséstől, arra bátorítva őket, hogy hitükkel abba az ígéretbe kapaszkodjanak, hogy amit Jézus nevében kérünk, azt az Atya meg is adja.

Luther lelkipásztori vigasztalásnak szánt szavaival visszaélnék azok, akik úgy gondolkodnak: Minek gyónjak? Isten úgysis megbocsát, ha Jézusért kérem.

Luther lelkipásztori vigasztalásnak szánt szavaival visszaélnék azok, akik úgy gondolkodnak: Minek gyónjak? Isten úgysis megbocsát, ha Jézusért kérem.

Most nem akarom újra idézni a tavaly tárgyalt sermókat, csak utalok rá: Luther világosan beszél arról, hogy aki huzamosan – azaz több hónapon, esetleg éveken át – nem érzi szükségét annak, hogy gyónjon, az nem tekinthető keresztyénnek. Az úrvacsorától való tartós távolmaradásra vonatkozó hasonló tartalmú szavait többször szoktuk idézni, talán mert jobban ismert iratban, a *Nagy kátéban* olvashatók. De Luther ugyanígy nyilatkozik a gyónásról is. És ilyenkor gyónás alatt a négy szemközti személyes gyónást érti.

A *Schmalkaldeni cikkekben* ezt írja: „*Mint hogy az absolutio privata (személyes feloldozás) a kulcsok szolgálatából ered, nem szabad megvetnünk, hanem nagyra kell tartanunk, és meg kell becsülnünk, mint a keresztyén egyház minden más szolgálatát.*”

Mégis hitvallási irataink gyakorlati következmények nélküli cikkelye lett, hogy az egyházban a személyes gyónást fenn kell tartani. Pedig Luther álmában sem gondolt arra a „fejlődésre”, ami ezen a téren a lutheránusok egyházában a racionalizmus jegyében végbement. Ő élete végéig gyóntatott. Arra azonban gondja volt, hogy a gyóntatószéket Róma lelki kinzókamrájából a vigasztalás és a békesség elnyerésének helyévé változtassa.

Ennek a törekvésének jegyében mondja ugyancsak a *Schmalkaldeni cikkekben*: „*A gyónásnál ez volt a helyzet: Mindenkinél el kellett sorolnia minden bűnét, ami pedig nem lehetséges! Nagy kínszenvedés volt ez! Azokat a bűnöket pedig, amiket elfelejtett, azzal a feltétellel bocsátották meg, hogy köteles lesz meggyónni azokat is, ha eszébe jutnak.*” „*Ezért senki, soha nem tudhatta, mikor gyónt meg elég tisztán, vagy mikor fejeződik be a gyónása. Mégis a saját cselekedetére utalták a gyónót, és azt mondták neki: minél maradéktalanabb a gyónása, minél jobban szégyelli és megalázza magát a pap előtt, annál előbb és annál jobban tesz eleget bűnéért. Mert az ilyen alázatosság minden bizonynyal kegyelmet szerez Istennél. Itt nincs szó sem hitről, sem Krisztusról. A feloldozás erejéről sem beszéltek a gyónónak, hanem a bűnök felsorolásával és a szégyenkezéssel kellett megvigasztalódnia. Nem lehet elmondani, mennyi kínszenvedést, csalást és bálványozást szült az ilyen gyónás.*”

Luther ezzel szemben arra tanítja a gyónókat, hogy a gyónásban nem leltárt kell készíteniük bűneikről, hanem általában kell bűnösnek vallaniuk magukat, és csak azokat a bűneiket kell tételen elmondaniuk, amelyek kiváltképpen bántják a lelkiismeretüket, mert attól félnek, hogy Isten nem bocsátja meg őket. A gyóntató dolga pedig, hogy az ilyen megrettent lelkiismeretű gyónót megvigasztalja, és arra bátorítsa, hogy teljes szívével higgyen a feloldozás ígéinek, és ne kételkedjék, hogy Krisztusért a megbocsáthatatlannak gondolt bűnei is bocsánatot nyertek. Ezért írja a *Schmalkaldeni cikkek* 8. cikkelyében: „*A feloldozás... segít és vigasztal a bűnnel és rossz lelkiismerettel szemben, mert így rendelte Krisztus az evangéliumban. A gyónást és a feloldozást semmi áron sem szabad ezért az egyházban megszüntetni.*”

A nem lutheri módon gondolkodó lutheránusok persze erre azt mondják: Ki szüntette meg? A gyónásnak csak a formája módosult: a négyszemközi személyes gyónásból közösségi gyónás

lett, de a bűnvallás után itt is elhangzanak a feloldozás ígéi: mi bajom van ezzel? Miért mondom, hogy Luther az evangélikus egyház hivatalos hitvallásává vált mondata, mi szerint „*A gyónást és a feloldozást semmi áron sem szabad az egyházban megszüntet-*

A gyónást és a feloldozást semmi áron sem szabad ezért az egyházban megszüntetni.

ni.” – ma már nem több írott malasztnál. Számomra viszont, aki lutheri módon igyekszem gondolkodni, nyilvánvaló, hogy Luther itt nem általában a gyónásról, hanem a négyszemközi személyes gyónásról beszél. Melancthon még tudta, hogy így van, amikor az *Ágostai hitvallásba* bevette ezt a mondatot: „*Az egyházban a személyes gyónást fenn kell tartani.*” És ezt most ne próbáljuk azzal kivédeni, hogy mivel benne van a hitvallásunkban, ma is van egyházunkban személyes gyónás. Elvben lehet, hogy van! De a jelenlevők közül – természetesen csak az evangélikusokra értem – végzett-e valaki valaha is személyes gyónást? Ha van ilyen testvérem, ne legyen kétsége, hogy ő csupán a szabályt erősítő kivétel.

Ám ne gondoljuk, hogy magyarországi evangélikus viszonylatban soha nem is érvényesült a gyakorlatban a négyszemközi személyes gyónás fenntartásának szükségességéről szóló hit-

cikk. Jánossy Lajos 1932-ben írt és 2010-ben kiadott disszertációjában a 480. lábjegyzet tanúsága szerint az 1580-ban, Trencsénben tartott zsinatnak a Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár VII. évfolyamának 26. oldalán fel-

De a jelenlevők közül ... végzett-e valaki valaha is személyes gyónást?

lelhető II. kánona úgy rendelkezik, hogy a lelkészek a szombat esti ima után, vagy vasárnap reggel hallgassák meg a gyónókat. A vasárnapi főistentisztelet rendjéül pedig Luther *Formula Missae*-jét jelöli ki, aminek szerves része az úrvacsora, de közgyónás nem szerepel benne. A 488. lábjegyzet pedig arra vonatkozó bizonyítékot tár elénk, hogy a négyszemközi személyes gyónás felváltására hívatott közgyónást hazánkban első ízben nem előbb, mint 1763-ban, Pozsonyban kezdték egyelőre csak kísérleti jelleggel meghonosítani. Nos, tudjuk, a kísérlet ered-

ményes volt, amennyiben sikernek tekinthető, hogy a személyes gyónás egyházunkban ma már csak elméletben, hitvallási irataink cikkelyeiben létezik.

Mégis érdemes elidőzni ennél a dátumnál: 1763. Huszonhat évvel később tör ki a francia forradalom. Ebben az időben a felvilágosodás és a racionalizmus eszméi már szeljtében-hosszában hódítanak. Nyilvánvaló, hogy ennek az eszmeiségnek a hatása az a törekvés, hogy az addig gyakorlatban is fenntartott négy szemközti személyes gyónást egyházunkban a közgyónás váltsa fel. Egyházunk – és általában a protestantizmus – Európában és hazánkban sok-

1763. ... Ebben az időben a felvilágosodás és a racionalizmus eszméi már szeljtében-hosszában hódítanak.

kal inkább áldozata a felvilágosodás eszmeiségnek, mint előidézője. És most az áldott emlékű II. János Pál pápa többször elhangzott kijelentésére gondolok, aki a felvilágosodás és a racionalizmus eszmevilágának kialakulását a reformáció számlájára írta.

Luther bűnbocsánattal kapcsolatos kijelentéseinek egy egészen gyakorlati félreértéséről is szót kell ejtenünk. A Miatyánk ötödik kéréséhez – „...bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek” – a Nagy kátében Luther többek között ilyen magyarázatot fűz: „Mert ahogyan mi naponta sokat vétkezünk Isten ellen, ő pedig kegyelmesen mégis mindent megbocsát, úgy kell nekünk is megbocsátanunk felebarátunknak, valahányszor megkárosít, erőszakoskodik, jogunkat sérti, álnokságot követ el, stb. Ha nem bocsátasz meg, ne is gondoldj arra, hogy Isten megbocsát neked.”

Nyilvánvalóan ez utóbbi mondatra alapoz úrvacsorás istentiszteleteinken a közgyónásban elhangzó harmadik gyónási kérdés: „Megbocsátottál-e minden ellened vétkezőnek?” Erre már kicsit halkabban és bizonytalanabban szokott érkezni a gyülekezet válasza: „Megbocsátottam.”

Vitathatatlan probléma, hogy akik erre a kérdésre nem túl nagy meggyőződéssel felelnek, vagy egyáltalán nem is válaszolnak rá, mert úgy érzik, hogy valakinek vagy valakiknek nem tudnak megbocsátani, nem ülnek rögtön vissza a helyükre, hanem folytatják a gyónást, fogadják a feloldozást, és részt vesznek az úrvacsorai közösségben is. És lehet, hogy azzal együtt térdelnek az oltár elé, akinek nem tudnak megbocsátani, vagy annak a lelkésznek a kezéből fogadják Krisztus testét és véréét, akinek nem tudnak megbocsátani. Ez nyilvánvaló visszaélés a szentséggel.

De nem azért említem ezt, hogy botránkozzunk azokon, akik besétálnak ebbe a csapdába, és miután a gyónási kérdés szembesítette őket azzal, hogy valakinek nem tudnak megbocsátani, nem maradnak távol az úrvacsorai közösségtől. Inkább az értük való felelősségre szeretném felhívni a figyelmet, ami megint csak a négy szemközti, személyes gyónás szükségességét húzza alá. Mert akiknek ilyen problémájuk van a közgyónás során, azok fölött nem pálcát kell törnünk, de nem is szabad azzal vigasztalnunk őket, hogy Isten így is megbocsát nekik. Az ilyen gyónóknak lelkipásztori segítségre van szükségük, ami a négy szemközti személyes gyónás során megadható lenne, csak éppen a gyakorlatban ilyesmi nálunk nem létezik.

Nem akarom dramatizálni a kérdést, csak szeretném ha rádöbbenénk, hogy itt valóban emberek üdvössége a tét, és ha nem állítjuk helyre a gyakorlatban is az elméletben még létező sze-

mélyes gyónást, akkor Isten egyházunk hivatalos szolgálói fogja számon kérni azoknak a lelkét, akik emiatt a probléma miatt nem üdvösségükre éltek a szentségekkel, vagy éppen emiatt maradtak el előbb talán csak a szentségektől, később az istentisztelettől is, és váltak az egyházat elkerülő úgynevezett „maguk módján” hívőkké.

Végül, de nem utolsósorban, szót kell ejtenünk Luther egyik leggyakrabban idézett, és talán leg-

Itt valóban emberek üdvössége a tét.

többször félremagyarázott szófordulatáról, a „*simul iustus et peccator*”-ról is. Sokat elárul a problémáról, hogy ha a Google keresőbe beírjuk ezt a kifejezést, tizenkilenc oldalon ad ki weboldal címet, amelyek mind arról szólnak, hogy kik, hogyan magyarázzák ezt a kifejezést, anélkül, hogy a szófordulat

eredetét megjelölnék, ill. eredeti szövegkörnyezetére utalnának. Megvallom, hogy magam is csak Fabiny Tibor professzor úr segítségével találtam rá a „*simul iustus et peccator*” előfordulási helyére Luther Weltler Sándor fordításában megjelenő Római levél kommentárjában.

Luther itt Rm 4,7-et magyarázza, ahol Pál apostol a 32. zsoltárt idézi: „*Boldogok, akiknek megbocsáttattak törvényszegéseik.*” Luther ezt mondja: „*Csodálatos az Isten a szentjeiben, akik előtte egyszerre igazak és nem igazak! ... Mivel a szentek bűneiket mindenkor szem előtt tartják, és az igazságot Isten irgalmasságából óhajtják elnyerni, éppen ezért tekint rájuk Isten mindig, mint igazakra. ... Tehát Isten igazaknak tudja őket, ők viszont nem igazaknak tudják magukat. ... Úgy vagyunk ezzel, mint a beteg, aki bizalmat szavaz az orvosnak, aki megígéri neki, hogy meg fog gyógyulni. A megígért gyógyulás reményében követi orvos a parancsait, és megtartja mindazt, amit rendelt, nehogy gyógyulását veszélyeztesse, s ezzel a betegsége súlyosbítsa. Így tesz mindaddig, amíg az orvos az ígéretet be nem teljesíti. Az ilyen beteg talán már egészséges? Nem! Egyszerre beteg és egészséges. Beteg a valóságban, ugyanakkor egészséges az orvos szavának ereje által, amelyben bízunk, aki neki az egészséget mintegy előlegezte, mert teljesen biztos abban, hogy betege meg fog gyógyulni. ... Pontosan úgy, ahogy*

a mi samaritánusunk, Krisztus, a félholtra vert embert, és többi betegét is ápolás céljából menhelyre szállította, és megkezdte gyógyításukat, miközben az örök életre szóló teljes gyógyulást ígerte nekik. Nem halált érdemlőként tart-

A bűnbocsánat Luther szerint nem bűntelenné tesz, hanem a kegyelem hatálya alá állít bennünket.

ja számon bűneiket (bűnös vágyakozásukat), sőt, inkább a gyógyulás ígéretének reménységével akadályozza meg őket, hogy azt tegyék, ami a gyógyulásukat késleltetné, ami a bűnt, a gonosz indulatot csak fokozná bennük. Akkor tehát ők már tökéletesen igazak? Nem! Ők egyszerre bűnösök és igazak. A valóságban bűnösök, ámde mégis igazak Isten erejére való tekintettel, ígéretének bizonyossága által, aki őket a bűntől feloldozta, amíg egészen meg nem gyógyulnak.» (Eddig az idézet.)

A bűnbocsánat Luther szerint nem büntelenné tesz, hanem a kegyelem hatálya alá állít bennünket, hogy amíg ezen a földön élünk, a kegyelem folyamatosan végezze bennünk gyógyító munkáját. Így leszünk a bűnbocsánat hittel való elfogadása után egyszerre bűnösök és igazak.

A bennünk gyökerező és minden velőnk és porcikánkat átható bűn nem egy Isten előtt vezetett számla bennünket terhelő egyenlege, nem is jogi fogalom, hanem fogantatásunk pillanatától tagjainkban lakó, életünket pusztító, személyiségünket romboló valóság. Ám Krisztus halálában Isten kinyilatkoztatta bűnbocsátó szeretetét, és a kegyelem hatálya alá helyezte az életünket.

De Luther nem mossa össze a bűnbocsánatot a kegyelemmel. Számára a bűnbocsánat az ok, ami miatt kegyelem alatt állunk, hogy a kegyelem – ha nem akadályozzuk – Krisztus halála által elkezdje és elvégezze bennünk a bűn életünkéből való kigyomlálásának halálunk órájáig tartó hosszadalmas, és fájdalmas folyamatát.

Hinni ebben az értelemben nem más, mint engedni és nem akadályozni Isten Krisztus halála által bennünk munkálkodó kegyelmét. Viszont minden olyan cselekedetünk, amit üdvösségünk érdekében viszünk véghez, akadályozza a kegyelem bennünk végzett munkáját. Valójában ez az igazi veszély, amitől félnünk kell:

mert ha nem engedjük, hogy Isten kegyelme a maga munkáját teljességre vigye bennünk, akkor azon a napon, amikor a bűnbocsánat kihirdetésekor nyert moratórium lejár, kikerülünk a kegyelem hatálya alól, hogy újra, és akkor már örök érvénnyel bűneink ítéletének hatálya alá kerüljünk.

A lutheránus teológia két félreértésére szeretnék röviden kitérni.

Luther ettől a veszélytől akar megóvni bennünket. A szavait félremagyarázók viszont épp erről a veszélyről terelik el a figyelmet, amikor – Anselmusra jól vagy rosszul hivatkozva – azzal igyekeznek megnyugtanni a hívők lelkiismeretét, hogy Krisztus halálával egyszer s mindenkorra rendezte a számlájukat Isten előtt, és ha ezt hiszik, akkor már nyugodtan ülhetnek a babérajainkon. Vagy még inkább nyugodtan küzdhetnek azoknak a pillanatnyilag nem kívánatos, szenvedést hozó eseményeknek és helyzeteknek az elhárításáért, amelyekben a hitnek Isten életüket gyógyító, bűntől megtisztító, szabadító kegyelmét kellene felismernie és hálával elfogadnia.

Úrvacsora

Ma nem az a feladatunk, hogy Luther úrvacsoráról szóló nézeteit részletesen kifejtjük. Csupán a lutheránus teológia két félreértésére szeretnék röviden kitérni.

Az elsőnek aktualitást ad, hogy idei Luther-konferenciánk az egyetemes imahétre esik. Arra a lutheránus részről is gyakran hangoztatott kritikára gondolok most, amivel római katolikus testvéreinket az oltáriszentség imádása miatt szoktuk illetni. De vajon megállja-e a helyét ez a kritika, ha elolvassuk Luthernak *A Krisztus szent teste szentségének imádásáról* címmel 1523-ban – tehát a pápa átokbullájának átvétele után – a huszitáknak írt válasziratát?

Az időpont azért fontos, mert ha igaz is, hogy korábban Luther gondosan ügyelt rá, hogy Róma a huszitizmus halálos ítélettel egyenlő bélyegét ne süthesse rá, 1523-ban ennek az óva-

toskodásnak már semmi értelme sem lett volna. Luther ekkor már amúgy is birodalmi- és egyházi átok alatt állt.

Luther egy pontban mégis ellentmond a huszita tanoknak, és ezért a huszitákkal az unióról való tárgyalást elutasítja. Ez az egy pont pedig az, amelyben a husziták az oltáriszentség imádását bálványimádásnak minősítik. Nézzük, mi áll erről Luther válasziratában:

„A kenyér a Krisztus teste; emellett megmaradunk. ... Aki nem hiszi, hogy a Krisztus teste és vére jelen van, az jól teszi, ha sem lélek szerint, sem test szerint nem imádja. De aki hiszi, amint hogy eléggé ki is lett mutatva, hogy lehet hinni, az természetesen vétkezés nélkül nem tagadhatja meg tiszteletét a Krisztus testétől és véréből. Mert bizony be kell ismernem, hogy jelen van a Krisztus, amikor jelen van az ő teste és vére. Az ő szavai nem hazudnak, és ő az ő testétől és véréből nincsen elválasztva.

Ami pedig az imádást illeti: »maga mondja: „az embernek fia nem azért jött, hogy szolgáljon neki...” De nem következik ebből, hogy nem kell őt imádni. Imádták is sokan a földön, és ő elfogadta. ... Kellott is, hogy szabadjára legyen hagyva imádása vagy nem imádása, mert nem volt parancsolat, hogy dicsőségéért imádtassék; így aztán hol engedte, hogy imádják, hol meg nem. ...

Annak okáért azt mondjuk már most, hogy ne kárhoztassák és eretneknek se csúfolják azokat, akik a szentséget nem imádják, mert erre nincsen parancsolat, és Krisztus nem ezért van. ... Viszont ne kárhoztassák és ne csúfolják eretneknek azokat sem, akik imádják. Mert ha ezt a Krisztus nem is parancsolta, de meg sem tiltotta, sőt gyakran elfogadta. Szabad, szabad dolog legyen ez, valahányszor áhítatoságod és alkalmad van. Vétkesek azért mindketten, kik e két irányban széjjelválnak, e fölött veszekednek, egymást kárhoztatják, és a közeputat eltévesztik. Amazok erővel akarják kieszközölni, hogy ne imádják, mintha Krisztus jelen sem volna; ezek meg az imádást erőszakolják...«

Minden alkalommal a valóságosan jelenlévő Krisztus egyszeri, de az eucharishtiában mindig kiábrázolódó kereszttáldozatában részesülünk.

Azt hiszem, Luther szavai önmagukért beszélnek, nem szükséges kommentálnom.

Annál szükségesebb, hogy befejezésül a lutheránus teológiának arról a vétkes mulasztásáról szóljunk, amellyel – Luther szavait félreértve – hallgat Krisztus kereszttáldozatának az úrvacsorában való jelenlétéről.

Igaz, hogy Luther minden erejével tiltakozott Rómának a *Missale Romanum*-ban, a *Római Misekönyv*-ben liturgikus formában is kifejeződő tanítása ellen, miszerint a miséző pap a maga, ill. az egész egyház nevében és javára följajnlja Istennek Krisztus kereszthalálát, és ezzel áldozatot mutat be. Luther ki is törölte a mise szövegeiből a pap áldozatbemutatására vonatkozó mondatokat. Ugyanakkor nem győzte hangsúlyozni, hogy az úrvacsorában – amikor Krisztus értünk megtört testét és értünk kiontott véréét vesszük – minden alkalommal a valóságosan jelenlévő Krisztus egyszeri, de az eucharishtiában mindig kiábrázolódó kereszttáldozatában része-

sülünk. Abban az örök érvényű áldozatban, aminek bemutatásakor *Krisztus maga a pap, az oltár és az áldozati Bárány*. Luther tiltakozik az ellen, hogy a római misében a pap Krisztus helyére lép, és mint „áldozópap”, az ő szerepét veszi át. Mert az új szövetség áldozatában egyedül Krisztus a pap! Az úrvacsorában is egyidejűleg van jelen papként és áldozati Bárányként. Papként, hogy Istennél elfedezze az oltárhoz járulók bűneit, és Bárányként, hogy testét és véréit kiosztva, áldozatának gyümölcseiben, a bűnbocsánatban, valamint a föltámadás és az örök élet ígéretében részesítsen.

Az úrvacsorában – az 1541-ben már kimutathatóan létezett, de korábban keletkezett, tehát Luther életében használt *regensburgi liturgia* szavaival (lásd Jánossy i. m. 355. lábjegyzet) – *kiábrázolódik* Krisztus egyszeri keresztáldozata, és az – szó szerint idézem – „*épp olyan hatásos, mint azon a napon volt, amikor vér és víz folyt az oldalából*”.

A *regensburgi liturgia* ugyan nem Luther alkotása, de hűen tükrözi az idős Luther felfogását Krisztus keresztáldozatának a szentségben való kiábrázolódásáról.

Jánossy a svéd egyház 1576-ból származó liturgiáját is említi, aminek misekánonjában szintén nagy hangsúlyt fektettek Krisztus áldozatának kiábrázolására. Luther ugyan nem élt már ekkor, de a későbbi lutheránus gondolkodástól még nem fertőzött tanítványai még éltek, és Svédországba is eljutottak.

A Házi postillákkal – állandó feladatorként – való foglalkozás során vált számomra világossá a lutheránus teológiai felfogásnak a misék, más szóval az úrvacsorai istentiszteletek számának korlátozásához vezető félreértése is.

A Házi posztillákban alig akad Luthernak olyan prédikációja, amiben ne támadná Rómát a misék nagy száma miatt, ill. a misékbe vetett hamis bizalom miatt. A racionalizmus korának lutheránus teológusai Luthernak ezekre a mise ellenes kirohanásaira alapozták az úrvacsorai istentiszteletek számának csökkentését sürgető kijelentéseiket. A félreértés abban van, hogy amikor Luther a misék nagy számát bírálja, sosem általában beszél a miséről, mint eucharisztikus istentiszteletről. Ilyenkor mindig azokról a megrendelésre, pénzért és egyéb javakért a megrendelő céljára mondott misékről szól, amelyeket gyülekezet jelenléte nélkül mondott a pap. Az ilyen misék mondására alakult „oltártestvériségeket”, és az ilyen célból létesített alapítványokat valóban maró gúnnyal és rendszeresen ostorozta, mert ezeket a misével való durva visszaélésnek tartotta.

Ebből azonban nem következik, hogy Luther tartósan csökkenteni akarta volna a gyülekezet részvételével tartott eucharisztikus istentiszteletek számát. Azért mondom, hogy tartósan, mert átmenetileg szükségesnek ítélte, hogy csak vasárnap és az ünnepnapokon tartsanak miséket, hétköznap viszont ne misék, hanem a katekizmust tanító istentiszteletek legyenek.

Luther a gyakorlat embere volt, és jól látta, hogy a rendszeresen templomba járó hívők is milyen nagy mértékben járatlanok nemcsak a Szentírás ismeretében, de a mise és a szentségek

A racionalizmus korának lutheránus teológusai Luthernak ezekre a mise ellenes kirohanásaira alapozták az úrvacsorai istentiszteletek számának csökkentését sürgető kijelentéseiket.

értelmével sincsenek tisztában. Nem csoda, mert korábban csak latin nyelvű miséken vehettek részt, amit a pap halkán mondott, miközben a gyülekezet az úgynevezett egyházi népénekeket énekelte. Legfeljebb a pap egy-egy mozdulatából, vagy a ministránsok csengettyűjének hangjából tudták, hogy most fel kell állni, vagy le kell térdelni.

Luther távlati célja *az volt, hogy minden gyülekezet naponta ünnepelje a misét.*

Luther azt tűzte ki célul, hogy a hétköznapi istentiszteleteken a gyülekezetet a Szentírásban jártas, a szeretet cselekedeteit gyakorló hívő közösséggé formálja: a szó valódi értelmében vett gyülekezetté, amelynek tag-

jai minden kényszer nélkül, maguk igénylik majd az eucharisztikus közösség naponkénti megélését. Mert Luther távlati célja az volt, hogy minden gyülekezet naponta ünnepelje a misét, de nem úgy, mint a Róma fennhatósága alatti egyházban, ahol abban az időben általában csak a pap vette magához Krisztus testét és véré, hanem úgy, hogy az egész gyülekezet vegyen részt Krisztus testének és vérének közösségében. Ám – mint az *Asztali beszélgetések* tanúskodnak erről – a maga korában Luther erre nem látott esélyt. Úgy látta, hogy ehhez új generációnak kell hitben felnövekednie. Addig viszont az intenzív tanítás és tanulás ideje van, mert az egyház akkori népe nem alkalmas rá, hogy miként az első keresztyén gyülekezetek, eucharisztikus közösségként éljék mindennapi hitéletüket.

Abban viszont biztos vagyok, hogy Luther a legpesszimistább pillanataiban sem gondolta, hogy ez a kívánatos boldog kor ötszáz esztendő elteltével is a beláthatatlanul távoli jövő ígérete lesz csupán.

Megjelent Tubán József: „...Az evangéliumot tisztán tanítják...” című könyve a Fraternitás Lelkészegyesület kiadásában.

A könyv eligazítást ad az evangélikus hitvallásosság kérdésében, rávilágít a tévtanításokra, segítséget ad az evangélikus identitás megtalálásához és megőrzéséhez.

A könyv megvásárolható a kiadónál:

8200 Veszprém, Kossuth u. 4. Tel: 88/421-618;

e-mail: veszprem@lutheran.hu;

valamint kapható a Huszár Gál könyvesboltban.

Isten evangéliuma nem túri a maszkokat

Gémes István: „... saját kezemmel írom: Pál”

Gémes Istvánt nem kell bemutatni a hazai evangélikus olvasóközönségnek. Dánia, Svédország, Brazília és Németország: csak néhány helyszín, ahol hihetetlenül színes és eseményekben gazdag életpályája során magyar evangélikusok lelkipásztoraként hirdette az evangéliumot és gondozta a rábízottakat, és fogta össze tíz esztendőn át *Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének* (KÉMELM) elnökeként az emigráció magyarságának lelki életét. Gémes tevékenysége mégsem maradt az emigráció olykor bizony szűkös keretei között, hanem ő mindig tudatosan a hazai lelkészekhez és teológus hallgatókhoz is akart és akar szólni. Adott esetben – előadásban és igehirdetésben – személyesen, máskor viszont írásban. Szerteágazó lelkészi munkája mellett mind a mai napig a teológia tudományos művelését is szívügyeként kezeli. Több mint ezer tanulmány és dolgozat és jó néhány kötet tanúskodik erről. Örvendetes, hogy ezek közül mind több eljut a magyarországi olvasókhoz is.

Az Ordass Lajos Alapítvány gondozásában 2012-ben megjelent „... saját kezemmel írom: Pál” című tanulmánygyűjteménye nem előzmények nélkül való. Az 1998-ban megjelent *Jézus és Pál* című kötetből már megismerhettük Gémes István az újszövetségi kutatáson belüli is a páli teológia kérdéseinek mélyebb megismerése és megismertetése iránti elkötelezettségét. A frissen megjelent kötet tanulmányain is mindig átizzik ez a szenvedély, talán abból fakadóan is, hogy számos közülük eredetileg élőszóban hangzott el, illetve a szerző által szerkesztett *Koinonia* című folyóiratban jelent meg először, amely hazánkban még mindig méltatlanul kevésbé ismert a lelkészek és a teológusok körében. A tanulmányok műfaja bár alapvetően tudománynpszerűsítő, a szakirodalom ismerete, különösen is a németé, a sorok között jól kitapintható.

A szerző ízig-vérig lelkipásztor.

Mivel önálló írások csokorba fűzéséről van szó, maga a kötet lényegét tekintve nem egy tematikus monográfia, hanem szó szoros értelemben vett tanulmánygyűjtemény. A közös bennük az, hogy mind Pál apostol írásainak és teológiájának valamilyen aspektusát vizsgálják impozáns filológiai és teológiai precizitással. Legyen szó azonban bármilyen témáról, mindegyikben tükröződik, hogy a szerző ízig-vérig lelkipásztor, hogy vizsgálódásainak motivációja nem holmi szórszálhasogató szobatudósi magatartásból, hanem a mai gyakorlati élet által felvetett problémákkal való szembesülésből fakad. Éppen ezért az apostol tanításának bármely partikulárisnak tűnő részletével való foglalatosság célja, hogy ma is érvényes kérdések mentén szóra bírjuk őt. Például a Pál leveleinek praescriptumairól szóló tanulmányban a következőket olvassuk: „*Aki missziói mezőkön dolgozott már, az tudja, hogy az evangélium térhódítása elsősorban nem valami mélyreható hitismeretek elterjesztésével kezdődik, hanem attól függ, hogy sikerül-e a misszió munkásainak szavahihetően*

tanítani és bemutatni, hogy valami magasabb vagy mélyebb, mindenképpen a környezetétől elütő státuszba kerül az, aki csatlakozik a hitközösséghez. Hogy lehet ezt elérni? Nagyon következetes, de az emberek által követhető és betartható alapszabályok felállításával, és azzal, hogy a misszionárius maga abszolút ragaszkodik a maga hirdette szabályokhoz. A kereszténység kezdetei óta nem volt ez soha másként.” (54–55. o.) Az apostol pedig valóban eszerint járt el, ezáltal

Pálnál nem lehet egymás ellen kijátszani a hitet és a tudást.

követhető és követendő például szolgálva a ma missziói munkásainak. Amikor pedig minden csatornán felénk áradó apokaliptikus világvég, a maja naptár, 2012, és hasonló gondolatok foglalkoztatják az amúgy is fokozott gazdasági, társadalmi, erkölcsi krízisben lévő kortársainkat, akkor talán nem haszontalan Pál és az idő viszonyának teológiai vizsgálata kapcsán felismerni, hogy az „...szabaddá teheti a mi látásunkat is a jelenkori vallásos és szekuláris apokaliptika álmainak helyretételéhez. Hogy különbséget tudjunk tenni a végre vonatkozó igazi ígéretek és az emberi fantázia szülte apokaliptikus várakozások rémképei között.” (117–118. o.) A *Szolgálat és szenvedés* című tanulmányban az apostol önmagára vonatkozó szenvedés-értelmezésének az aprólékos vizsgálata is relevanciáját tekintve messze túlmutat Pál saját konkrét személyén és küldetésén.

Teológiatörténeti okokból talán hibásan berögződött kliséinket is segít lebontogatni Gémes István. *Hit és tudás Pálnál a statisztika tükrében* című írásában meggyőzően mutatja be, hogy különösen is a protestáns szerzőknél a „hit teológusaként” aposztrofált Pálnál nem lehet egymás ellen kijátszani a hitet és a tudást, sőt! „... Pál egész gondolkodása, sőt teológiája arra a két oszlopra épül fel, amit a hit és tudás szópárral foglalhatunk össze.” (164. o.) Emellett a szerző hozzá mer

Ő nem visel maszkot, hanem önmagát adja, és szól, ír, prédikál, tanít – mindig a Lélek-adta bátorsággal.

nyúlni olyan, ma igazán pikánsnak számító és sokszor a kritika pergőtüzében forgó kérdéshez is, mint Pál elgondolásai az asszonyoknak az egyházban betöltött szerepéről, bibliakritikai eszközökkel rámutatva a ma széles körben elterjedt sztereotip megközelítés nem teljesen megalapozott voltára. Igen tanulságos a *Pál filozófusmérlegen* című írás. Pál felfedezése a baloldali, többé-kevésbé vallási kötődés nélküli vagy kimondottan ateista filozófusok részéről olyan sajátos szempontokat vethet fel a teológusok, keresztény bibliakutatók számára is, amelyek eddig esetleg nem kerültek a látókörükbe.

Nagy értéke a könyvnek, hogy megismerteti a magyar olvasóval számos olyan kortárs német bibliakutató álláspontját, akit itthon egyelőre még kevésbé olvasunk, ám akik a maguk akadémikus közegében már valósággal iskolát teremtettek. Mindeközben azért mindvégig lelkipásztor marad, akinek hiteles szava van az ige megértéséért, megszólaltatásáért és hiteles megéléseért küzdő szolgatársaihoz. Ennek jegyében értelmezi a lelkeszi egzisztenciára való tekintettel a Nyugati (Dunántúli) Egyházkerület első, nagyvelegi lelkészzevangélizáción 2 Kor 4,2-t („el-

követhető és követendő például szolgálva a ma missziói munkásainak. Amikor pedig minden csatornán felénk áradó apokaliptikus világvég, a maja naptár, 2012, és hasonló gondolatok foglalkoztatják az amúgy is fokozott

követhető és követendő például szolgálva a ma missziói munkásainak. Amikor pedig minden csatornán felénk áradó apokaliptikus világvég, a maja naptár, 2012, és hasonló gondolatok foglalkoztatják az amúgy is fokozott gazdasági, társadalmi, erkölcsi krízisben lévő kortársainkat, akkor talán nem haszontalan Pál és az idő viszonyának teológiai vizsgálata kapcsán felismerni, hogy az „...szabaddá teheti a mi látásunkat is a jelenkori vallásos és szekuláris apokaliptika álmainak helyretételéhez. Hogy különbséget tudjunk tenni a végre vonatkozó igazi ígéretek és az emberi fantázia szülte apokaliptikus várakozások rémképei között.” (117–118. o.) A *Szolgálat és szenvedés* című tanulmányban az apostol önmagára vonatkozó szenvedés-értelmezésének az aprólékos vizsgálata is relevanciáját tekintve messze túlmutat Pál saját konkrét személyén és küldetésén.

Teológiatörténeti okokból talán hibásan berögződött kliséinket is segít lebontogatni Gémes István. *Hit és tudás Pálnál a statisztika tükrében* című írásában meggyőzően mutatja be, hogy különösen is a protestáns szerzőknél a „hit teológusaként” aposztrofált Pálnál nem lehet egymás ellen kijátszani a hitet és a tudást, sőt! „... Pál egész gondolkodása, sőt teológiája arra a két oszlopra épül fel, amit a hit és tudás szópárral foglalhatunk össze.” (164. o.) Emellett a szerző hozzá mer nyúlni olyan, ma igazán pikánsnak számító és sokszor a kritika pergőtüzében forgó kérdéshez is, mint Pál elgondolásai az asszonyoknak az egyházban betöltött szerepéről, bibliakritikai eszközökkel rámutatva a ma széles körben

vetjük a szégyellnivalók rejtegetését”) ebben a formában: „*Isten evangéliuma nem tűri a maszkokat, és maszk nélküli egzisztenciát tételez fel szolgájánál. Itt van igazán helye a Lélek-adta bátorságnak, s a parrézia éppen azt jelenti, hogy semmit nem kell eltakarni, eltussolni, és nem kell a nyíltságtól félni.*” (197. o.) A szerzőről igazán elmondható, hogy ő nem visel maszkot, hanem önmagát adja, és szól, ír, prédikál, tanít – mindig a Lélek-adta bátorsággal.

Ezért Gémes István tanulmánykötetét jó szívvel ajánlom lelkészeknek, teológusoknak és minden érdeklődő egyháztagnak, akik a Szentírás összefüggéseinek mélyebb megértésére és megismerésére törekednek. Kívánom, hogy mindenki, aki kézbe veszi ezt a könyvet, felismerje, hogy amiről itt szó van, az nem pusztán teológiai részletkérdések boncolgatása, hanem kifejezetten „tua res agitur”. Ha pedig az apostol szemünk előtt kibontakozó páratlan eszmeisége magával vonz bennünket, akkor Gémes Istvánnal együtt ránk is érvényesek legyenek az alkalmi vitapartner és örök barát Cserháti Sándor szavai: Pálhoz való ragaszkodásunkat „bizonyára Jézusnak, az élő Úrnak Pál munkásságán áttetsző körvonalai magyarázzák.” (5. o.)

Ízelítő

”

A legelső keresztény író szerzeményei az Újszövetségben található páli levelek. ... Pál egyben a legelső keresztény teológus is. ... Ezért minden mondanivalója igazi teológiai „termék” és így is szabad csak értelmezni. Meglepő, hogy az egyház története legkritikusabb pontjain mindig is Pál volt az, aki felrázta üzenetével az elbizonytalanodottakat. Hátha ma is felráz bennünket? (részlet Gémes István: „...saját kezemmel írom: Pál” című könyvének ajánlásából)

* * *

Könyvének időszerűségét az is növeli, hogy erről az egyháztörténeti korszakról még mindig nem sikerült olyan határozott képet alkotnunk, amely előbbre vinne a gyülekezeti és az egyházi munkában, valamint segítene jelen korunk, „itt és most” zajló egyházi életünk állandó reformációjában. (részlet Böröcz Enikő: *Egyházfő viharban és árnyékban* című könyvének ajánlásából)

Böröcz Enikő:

Egyházfő viharban és árnyékban

Ordass Lajos evangélikus hitvalló püspöki szolgálata

(1945–1958) I. kötet

című könyvének bemutatása¹

A Magyarországi Evangélikus Egyház 1945 és 1989 közötti történetének tudományos igényű feldolgozása évek óta zajlik és elismerésre méltó eredményeket ért el. A vészterhes időszak eseményeit és folyamatait megismerni és megérteni kívánók tájékozódását ma már számos értékes kiadvány segíti elő. Haszonnal forgathatók a XX. század második fele hazai evangélikus személyiségeinek visszaemlékezései, a velük készített interjúkat tartalmazó kötetek, illetve a ró-

A vészterhes időszak *eseményeit és folyamatait megismerni és megérteni kívánók tájékozódását ma már számos értékes kiadvány segíti elő.*

luk szóló életrajzok. Egyházi hetilapokban és folyóiratainkban rendszeresen jelennek meg cikkek és tanulmányok, amelyek a második világháború utáni koalíciós évek, majd az azokat követő négy évtizedes pártállami diktatúra hatását vizsgálják az evangélikusok közösségére.

A témakör hozzáértő kutatói magas szakmai színvonalú konferenciákon mutatják be munkájuk legújabb eredményeit és vitatják meg a felmerülő problematikus kérdéseket. Dokumentumfilmek és rádióműsorok foglalkoznak az evangélikus közelmúlttal, s nem feledkezhetünk el az ügynökkérdés vizsgálatára létrehozott egyházi tényfeltáró bizottság tevékenységének méltatásáról sem.

A magyarországi evangélikusság 1945 utáni helyzetének és sorsának bemutatásában és vizsgálatában újabb jelentős előrelépés az az esemény, amelynek kapcsán ma itt összegyűltünk. Néhány napja hagyta el ugyanis a nyomdát Böröcz Enikő *Egyházfő viharban és árnyékban. Ordass Lajos evangélikus hitvalló püspöki szolgálata (1945–1958)* című könyve. A

A mű szerzője *1993 óta foglalkozik tudományos szempontból az evangélikus egyház történetének alakulásával a második világháborút követő időszakban.*

mű szerzője 1993 óta foglalkozik tudományos szempontból az evangélikus egyház történetének alakulásával a második világháborút követő időszakban. Ezen belül külön figyelmet szentelt Ordass Lajos püspök tevékenységének. Az elmúlt csaknem két évtized során alaposan megismerte a témakör szakirodalmát

és maga is jelentősen hozzájárult annak gazdagításához. Egyháztörténeti munkája eredményeként 17 ide vonatkozó tanulmánya jelent meg részben más szerzőkkel közösen készített kö-

1 Elhangzott 2012. december 12-én Budapesten, a Deák téri evangélikus templomban.

tetekben, részben olyan folyóiratokban, mint a Credo, a Lelkipásztor és a Keresztyén Igazság. Az Evangélikus Élet, a Szózat és az Erős Vár című lapokban közreadott cikkeinek száma meghaladja a hatvanat. Előadásokat tartott hazai és külföldi konferenciákon. Utóbbiak Dániában, Norvégiában, az Amerikai Egyesült Államokban, Németországban és Szerbiában megrendezett tanácskozások voltak. Munkahelyén, az Evangélikus Országos Levéltárban számos kutatónak nyújtott értékes segítséget a hazai evangélikusság történetének feldolgozásához.

Időközben az Evangélikus Hittudományi Egyetemen folyó doktori képzés hallgatójaként tökéletesítette egyháztörténeti tudását. 2006 novemberében védte meg PhD disszertációját, amely a következő címet viselte: *Ordass Lajos második „aktív” püspöksége. A Magyarországi Evangélikus Egyház története az 1956. november 1-je és 1958. június 17-e közötti időszakban.* Miután lehetőséget kapott doktori értekezésének megjelentetésére, úgy határozott, hogy a hitvalló püspök életéből vizsgált szakaszt kiterjeszti egészen Ordass 1978-ban bekövetkezett haláláig. Fáradhatatlan tevékenységével azonban olyan bőséges forráanyagot gyűjtött össze, hogy annak feldolgozása messze meghaladja egy könyv terjedelmét. Ezért döntött úgy, hogy két kötetben mutatja be a püspök meg-

próbáltatásokkal teli szolgálatát és azon keresztül az evangélikus egyház korabeli életét. A most kiadott első rész az 1945-től 1958-ig terjedő periódust, tehát Ordass két „aktív” egyházvezetői időszakát és a kettő közötti félreállítottság és üldöztetés éveit tárja olvasói elé.

Az elemzett kérdéskört a lehető legszélesebb történelmi háttérbe illeszti szervesen bele.

Böröcz Enikő tizenegy nagy egységre bontva tárgyalja a témát. Indulásként Ordass 1945 szeptembere és 1948 szeptembere közötti első „aktív” püspökségének eseményeit mutatja be sokoldalú megközelítésben. Ezt úgy teszi, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyházban történeteket összekapcsolja a korabeli hazai és külföldi politikai és társadalmi folyamatokkal, s kitér a nemzetközi egyházi szervezetek ezekkel kapcsolatos magatartására. Így az elemzett kérdéskört a lehető legszélesebb történelmi háttérbe illeszti szervesen bele. Ezt a módszert követi a szerző a kötet többi fejezetében is. Ugyanakkor rendszeresen kitekint a katolikus és a református egyházban történetekre és megvizsgálja azoknak az evangélikusság körében lezajló változásokkal való összefüggéseit. Ennek során új, értékes adalékokat szolgáltat a két nagy keresztyén egyház adott időszakra vonatkozó történetéhez. Ezért aztán a XX. századi magyarországi katolikus és református egyháztörténet iránt érdeklődők is haszonnal forgathatják a könyv lapjait. Az első fejezetet az Ordass elleni koncepciók per bemutatása zárja.

A második rész a püspök börtönbeli életével foglalkozik. Ezzel párhuzamosan a szerző bemutatja azokat – a börtönfalakon kívüli – változásokat, amelyek Ordass Lajos tisztségéből való egyházi eltávolításához vezettek. Feltárja az 1950-es egyházi eljárás szabálytalanságait és ismerteti az esettel kapcsolatos külföldi reagálásokat. A könyv harmadik nagy egysége Ordass 1950 és 1956 közötti „árnyékban” töltött korszakát veszi vizsgálat alá, melyet Böröcz Enikő a „belső emigráció” idejének nevez. Nyomon követi ezeken az oldalakon azt, hogyan alakult az evangélikus egyház helyzete a pártállami diktatúra erőszakának terhe alatt.

Külön fejezetet (a negyediket) szentel a szerző az úgynevezett Pietro-akció ismertetésének. Ebből megtudhatjuk, hogy a Pietro név Ordasst takarta. Az akció pedig nem volt más, mint a nyugatról nem hivatalos úton érkező egyházi segélyeknek a püspök titokban történő irányításával lebonyolított elosztása. Bámulatos

Ordass tevékenységének bemutatása mellett részletesen foglalkozik a korszak másik kiemelkedő evangélikus egyházi vezetőjének, Túróczy Zoltánnak püspöki szolgálatával.

az a találékonyság, amellyel Ordassék a legsötétebb elnyomás idején megoldották a cseppet sem veszélytelen eljárás gyakorlati megvalósítását. Az ötödik rész azokról az 1956-ban lezajlott eseményekről szól, amelyek megelőzték és előkészítették Ordassnak az őt jogosan megillető püspöki tisztségbe való visszatérését. Ezen

az oldalakon a könyv írója ismét párhuzamosan elemzi az evangélikus egyházban a forradalmi időben történeteket a katolikus és a református közösségekben tapasztalható változásokkal.

A kötet hátralevő fejezetei – a hatodiktól a tizenegyedikig – a magyarországi evangélikusság sorsának alakulását vizsgálják Ordass Lajos második „aktív” püspöksége idején. Az 1956 novemberétől 1958 júniusáig terjedő hónapok történéseit tárgyalva a szerző Ordass tevékenységének bemutatása mellett részletesen foglalkozik a korszak másik kiemelkedő evangélikus egyházi vezetőjének, Túróczy Zoltánnak püspöki szolgálatával. Természetesen a kötetben nem itt kerül elő először Túróczy neve. Hiszen az olvasó a korábbiakban már értesülhetett arról, hogyan alakult az ő sorsa a második világháború után és miként viszonyult Ordass megingathatatlan egyházvédő magatartásához. A könyv írója helytállóan állapítja meg, hogy az 1940-es évek második felében és az 1950-es évek elején voltak eltérések Ordass és Túróczy egyházpolitikai álláspontja között. Az 1956-58-as időszakban viszont alapvetően megegyezett felfogásuk és jól együtt tudtak működni az egyház irányításában. Ezért ezt a periódust a szerző Ordass-

A püspök passzív rezisztenciát tanúsított a rá és egyházára nehezedő állami kényszerrel szemben.

Túróczy-korszakként interpretálja és kifejezi azt a meggyőződését, hogy „a Magyarországi Evangélikus Egyház 1945 utáni történetének legaldottabb időszakát jelentette”.

Az egyházi élet ekkor tapasztalható újjáéledésének azonban hamarosan útját állta az 1956-os forradalom leverését követően fokozatosan megerősödő pártállam beavatkozása az evangélikusság vallási ügyeibe. Az ezt a folyamatot elemző oldalak szemléletes képet rajzolnak az evangélikus egyházon belüli visszarendeződésről, amely elvezetett Ordass másodszori eltávolításához egyházvezetői tisztségéből. Láthatjuk, hogy ekkor a püspök passzív rezisztenciát tanúsított a rá és egyházára nehezedő állami kényszerrel szemben. Ebben eltért magatartása az 1945-től 1948-ig tartó aktív ellenállásától.

Böröcz Enikő ezeket a történeteket vizsgálva nem kerüli meg az úgynevezett kényes kérdéseket sem. Például a könyv hetedik fejezetében foglalkozik az evangélikus egyházban 1948 és 1958 között a pártállami hatóságoknak titkos jelentéseket adók személyével és beszámolóik tartalmával. A külső megfigyelők tevékenységére szintén kitér. Itt – ugyanúgy, mint a kö-

tet egészében – igyekszik a lehető legtárgyilagosabban elemezni a témát és levonni következtetéseit.

A kötet értékei közül szeretném kiemelni, hogy szerzője a rendelkezésére álló szakirodalom és a nagy számú nyomtatott forrás mellett rendkívül bőséges levéltári dokumentumanyagra támaszkodott műve elkészítésekor. Szorgalmas kutatómunkát végzett külföldi és hazai levéltárakban. Előbbiek között az Amerikai Egyesült Államok, Svájc és Németország egyházi és világi gyűjteményeit látogatta meg. Magyarországon az Evangélikus Országos Levéltár, a Magyar Országos Levéltár, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár, valamint a Budapest-Deák téri evangélikus gyülekezet levéltára iratanyagát tanulmányozta. Ilyen módon számos forrást fedezett és használt fel, amelyeket eddig sem a nagyközönség, sem a szakemberek nem ismertek.

Az összegyűjtött imponálóan bőséges tényanyagra, valamint a vizsgált időszakot átélők személyes visszaemlékezéseire támaszkodva magas színvonalú összefoglalást adott választott témájáról. Ezzel olyan átfogó elemzést készített evangélikus egyházunk 1945 és 1958 közötti történetéről, mely meggyőződésem szerint nélkülözhetetlen lesz azok számára, akik ezzel a kérdéskörrel foglalkoznak.

A lehető legnagyobb tárgyilagosságra törekedve vontam le a vizsgált tényekből adódó következtetéseit.

Nagy előnye a műnek, hogy írója egyháztörténelmi képzettsége mellett lelkesíti végzettséggel is rendelkezik. Így hitelt érdemlően tudja bemutatni a történelmi folyamatok egyházi hatásainak teológiai vetületét. Olvasói tájékozódását a szerző a könyv szövegéhez csatolt szakszerű jegyzetekkel igyekszik elősegíteni. Ezek mindig pontosan jelölik meg felhasznált forrásait, időnként pedig hasznos magyarázatokat tartalmaznak a fő szövegben előforduló – nem közismert – tényekre és fogalmakra vonatkozóan.

Megállapítható, hogy Böröcz Enikő a könyv írásakor a történelmi szakma szabályait figyelembe véve, a lehető legnagyobb tárgyilagosságra törekedve vontam le a vizsgált tényekből adódó következtetéseit. Ennek ellenére persze előfordulhat, hogy a kötet olvasói között akadnak majd olyanok, akik egyes esetekben nem értenek teljesen egyet a szerző megállapításaival. Egyet azonban senki nem vonhat kétségbe. Nevezetesen azt, hogy Böröcz Enikő tollát a mű elkészítése közben a Jézus Krisztus és az ő egyháza iránti őszinte szeretet és rendíthetetlen elkötelezettség vezette. A kötetet elolvasása után azzal a jóleső érzéssel tettem le, hogy egy hiteles személyiség értékes alkotásával gazdagodott az evangélikus egyháztörténelmi szakirodalom.

Az elmondottak alapján a könyvet ajánlom mindazoknak az evangélikus egyháztörténet iránt érdeklődőknek, akik hosszabb-rövidebb ideig személyesen megtapasztalták, hogy milyen volt az élet és a vallásos emberek sorsa a pártállamban. Ők ugyanis számos új információt szerezhetnek arról, hogy milyen mögöttes, eddig a nagyközönség előtt rejtett tényezők mozgatták az ismert folyamatokat. Buzdítom azonban a mű elolvasására a fiatalabb nemzedék tagjait is, akik már csak hallomásból tudnak a rendszerváltás előtti időkről. Ők a kötet oldalait forgatva szemléletes képet kaphatnak egy letűnt korszak számukra néha hihetetlennek látszó világáról.

Várom a könyv folytatását, írójára és olvasóira pedig lsten gazdag áldását kérem!

Summary

The first issue of our periodical appears in Lent. That is why we take a look at the Man, who is standing in front of Pilate in his thorn crown in order to suffer all that is needed for our redemption.

In our previous issue we looked at the first of *the seven criterion of the church*, the word of God. Now we will introduce the other six.

We commemorate **Sándor Magassy Sen.** on the 10th anniversary of his death with a writing by him: *The gift and the responsibility of understanding and delivering the word of God.*

We are pleased to bring forth the lectures of the Luther-conference. Both the lecture by **dr. Károly Hafenscher Jun.** on the *praying Luther* and the lecture by **Antal Véghelyi** on the *misunderstood Luther* can be read in full length.

Finally we call the attention of our readers to two books. The book of *István Gémes* is reviewed by **dr. Tamás Fabiny**, and the the book about *Lajos Ordass from Enikő Böröcz* is reviewed by **dr. Zsolt Giczi** – both recommending it to the Reader.

We hope our dear Readers will have pleasure in reading our newest issue!

Zusammenfassung

Die erste Ausgabe dieses Jahres erscheint in der Fastenzeit. Deshalb schauen wir in den *Predigten* auf den Menschen, der mit der Dornenkrone vor Pilatus steht, um all das zu erleiden, was für unser Erlösung nötig ist.

In der letzten Ausgabe beschäftigten wir uns in den *Sieben Kennzeichen der Kirche* mit dem ersten, dem Wort Gottes. Nun stellen wir die folgenden sechs Kennzeichen vor.

Wir erinnern an den 10. Todestag von **Sándor Magassy sen.** mit einer seiner Schriften: *Wortverständnis uns Wortverkündigung – Geschenk und Verantwortung.*

Mit Freuden geben wir auch wieder der Vorträgen der Lutherkonferenz Raum in unserer Ausgabe. In vollem Umfang sind hier der Vortrag von **Dr. Károly Hafenscher jun.** über den *Betenden Luther* und der Vortrag von **Antal Véghelyi** über den *Mißverstandenen Luther* zu lesen. Der dritte Vortrag der Konferenz wird bald in der Zeitschrift *Credo* zu lesen sein.

Zum Schluss möchten wir unsere Leser auf zwei Bücher hinweisen. **Dr. Tamás Fabiny** stellt ein Buch von *István Gémes* vor, **Dr. Zsolt Giczi** empfiehlt den Lesern ein Buch von *Enikő Böröcz* über *Lajos Ordass*.

Wir hoffen, dass Ihnen auch diese Ausgabe gefällt!

E számunk szerzői

dr. Fabiny Tamás püspök – Budapest

dr. Giczi Zsolt egyháztörténész, egyetemi adjunktus – Szeged

ifj. dr. Hafenscher Károly lelkész, igazgató – Révfülöp

†id. Magassy Sándor lelkész – Budapest

Tubán József lelkész – Csorna

Véghelyi Antal lelkész – Budapest

Szeretettel ajánljuk Olvasóink figyelmébe alábbi kiadványainkat:

Ordass L.:	Útravaló (áhítatok minden napra)	1970,-
Ordass L.:	Nem tudok imádkozni	700,-
Ordass L.:	Vádirat (korrajz)	50,-
Ordass L.:	Jó hír a szenvedőknek (igehirdetések, 1956–57)	700,-
Ordass L.:	Akikkel az Úton találkoztam	500,-
Ordass L.:	Gondolatok a Filemon levél olvasása közben	100,-
Giertz Bo-Ordass:	Hitből élünk	600,-
Lyngar-Ordass:	A fáklya (ifjúsági áhítatos könyv)	450,-
Terray L.:	Nem tehetett mást (Ordass püspök életútja)	250,-
Scholz L.:	Tisztítsd meg szívedet!	250,-
Scholz L.:	Két sugárzó igazgyöngy (írásmagyarázat)	300,-
Scholz L.:	Elveszett és megtaláltatott (a tékozló fiúról)	150,-
Sólyom J.:	Hiszem-tudom (bevezetés az egyház tanításába)	400,-
Boleratzky L.:	Aki mindvégig állhatatos maradt	600,-
Virág J.:	Dr. Luther Márton önmagáról	900,-
Luther M.:	14 vigasztaló kép	250,-
Botta I.:	Dévai Mátyás, a magyar Luther	200,-
Jung E.:	Hogyan vezessem a vasárnapi iskolát	450,-
Maróthy J.:	Szegények szíve (novellák)	700,-
Rózse I.:	A halál árnyékának völgyében	500,-
Boleratzky L.:	Evangélikus egyházjog (I-II. kötet)	1700,-
Kaj Munk:	Három dráma	600,-
Böröcz S.:	Kiáltás a mélyből (egy lelkész élete a Gulágon)	1400,-
Ittzés J.:	Az evangélium hullámhosszán (meditációk)	500,-
Kapi B.:	Isten hárfása (Gerhardt Pál életregénye)	1400,-
Thurnayné Schulek V.:	Termő csipkebokor	2400,-
Gémes István:	Fellebbentett fátyol (igehirdetések)	1250,-
Gémes István:	... „saját kezemmel írom: Pál”	1400,-
Ifj. Joób Olivér:	Tenger harcon át – Joób Olivér élete (1910–1969)	1800,-
Joób Olivér:	Ünnap – hetven áhítat egy évre	1400,-

A keresztyén igazság előfizetési díja: 1700,- Ft. Külföldre 15€ Egy szám ára 450,- Ft.

Folyóiratunk megrendelhető: Ordass Lajos Alapítvány, 1171 Budapest, Lenkeház u. 7.

Bankszámlaszám: 10700732-49912407-51100005

Könyveink postai szállítást vállalja a Huszár Gál könyvesbolt (1054 Budapest, Deák tér 4. Telefon: 1 / 266-6329)

Tartalmi összesítő

Böjti időben jelenik meg ez évi első számunk. Ezért az *igehirdetésben* az Emberre tekintünk, aki töviskoronásan Pilátus előtt áll, hogy elszenvedje mindazt, ami megváltásunkhoz szükséges.

Előző számunkban az *egyház hét ismertetőjelei* közül az elsővel, Isten igéjével foglalkoztunk. Most a többi hatot mutatjuk be.

Id. Magassy Sándorra emlékezünk ezután halálának 10. évfordulóján egy tőle származó írással: *Igeértés és igehirdetés ajándéka és felelőssége*.

Örömmel adunk helyet ismét a Luther-konferencia előadásainak. Teljes terjedelmében olvasható számunkban **ifj. dr. Hafenscher Károly** előadása az *imádkozó Lutherről*, és **Véghelyi Antal** előadása a *félreértett Lutherről*.

A konferencia harmadik előadása a Credo folyóiratban jelenik majd meg.

Végül két könyvre hívjuk fel Olvasóink figyelmét. *Gémes István* könyvét **dr. Fabiny Tamás** mutatja be, *Böröcz Enikő* *Ordass Lajosról* szóló könyvét pedig **dr. Giczi Zsolt** ajánlja Olvasóinknak.

Reméljük, örömmel veszik kézbe és forgatják kedves Olvasóink folyóiratunk legújabb számát is!